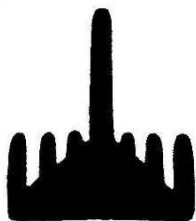

Årbok for Karmsund 1987-1992

Karmsund Folkemuseum

Haugesund 1992

Ludvig Eriksen Trykkeri a.s

*Skipsreder B. Stolt-Nielsen (3.4. 1863 - 27.12. 1936)
var en av pionerene i Haugesund.*

DEN GLEMTE PIONEREN

Botholf Stolt-Nielsens

liv og levnet

Tor Inge Vormedal

Innledning

Botholf Stolt-Nielsen (født 3. april 1863 - død 27. desember 1936) var en av pionerene i Haugesund som satte tydelige spor etter seg. Dessverre er historien om Stolt-Nielsen glemt av de fleste haugesundere. I en lengre periode var han en av de største skipsrederne, ikke bare i Haugesund, men også i Norge. Skjebnen til den eksentriske haugesundsrederen, som på sine velmaktsdager var en styrtrik mann, men som endte sine dager lutfattig, er som tatt ut fra en av Ingmar Bergmanns traumatiske filmer. Historien om Stolt-Nielsen er full av spenning og dramatikk og det hele ender så trist så trist. Dette er av de få beretningene som er nedskrevet om skipsrederne i Haugesund som var med å bygge opp byen for hundre år siden.

"Der blev desværre ingen ordning av for mig, idet d'herrer "dommere" var umidgjørliche. Den 12te septb afholdtes generalforsamling i samtlige 14 selskaper og - uagtet samtlige aktionærer så å si sat himmel og jord i bevægelse for at jeg skulde beholde disponentstillinen alene - blev resultatet det at jeg måtte fratræde og blev Th. Nordbø valgt. Aktionærenes samlede optræden har glædet mig umåtelig, idet jeg har fåt forståelsen av at jeg er avholdt i fødebyen og har aktionærenes fulde tillid og sympati. Dette er for mig det bedste plaster på såret, men det blev et sår der neppe vil komme at gro.

Nu er det vistnok meningen at mine pantsatte og ikke pantsatte værdier skal sælges antagelig til høistbydende - og det er da kun så rimelig, at dette skjærer mig i hjerterøtterne."

(Botholf Stolt-Nielsen i sin dagbok på landstedet Granli i Tysvær den 17. oktober 1923).

Haugesundsrederen og konsulen Botholf Stolt-Nielsen, eller B. Stolt-Nielsen som han selv brukte, var en av de mest kontraheringsivrige skipsredere i Norge

under første verdenskrig. På grunn av en uhemmet kontraheringslyst både ved amerikanske, engelske og norske verft, fikk rederiet store problemer da første verdenskrig var over i 1918 og depresjonen satte inn høsten 1920.

I løpet av første verdenskrig kontraherte Stolt-Nielsen 43 skip på tilsammen 259.400 dwt. I tillegg kjøpte han også 14 brukte skip på tilsammen 54.000 dwt. I de gyldne årene fra 1914 til 1920 besto Stolt-Nielsen-rederiet av hele 17 skipsaksjeselskaper, hvorav de fleste selskapene tjente gode penger for spekulantene i Haugesund. Nesten samtlige av rederiets skipsaksjeselskaper kom ut av første verdenskrig med velfylte bankkonti og det var beskjedent med gjeld. Det store og ulykksalige problemet var imidlertid at rederen selv i løpet av fire år med en formidabel formuevekst, hadde kausjonert overfor andres gjeldsforpliktelser. Da bankene slo til høsten 1923 og fratok B. Stolt-Nielsen alt han hadde bygget opp i løpet av 32 år som reder, skulle det vise seg at det bare var rederiaksjeselskapet Facto som kom til å overleve. Resten av selskapene ble overtatt av de to bankene, Bergen Privatbank og Foreningsbanken hvoretter selskapenes eierandeler ble solgt ut til spotpris til de som hadde ledig kapital. Det var forresten ikke bare rederiaksjeselskapene som ble solgt ut til spotpris. Storrederens private formue, hus og eiendommer gikk også med i dragsuget da bankene i 1923 på en brutal måte trakk ut bunnventilene i byens største rederi.

Forsikringsagent B. Stolt-Nielsen

Det var i egenskap av å være forsikringsagent at B. Stolt-Nielsen kom i befatning med den gryende rederivirksomheten i Haugesund. Etter endt handels-skoleutdannelse i hovedstaden Kristiania og militærtjeneste, startet B. Stolt-Nielsen i en alder av 23 år, sommeren 1886, eget forsikringsagentur. I løpet av kort tid sto han oppført som agent for hele seks forsikringsselskaper og dekket alle former for forsikring; også forsikring av skip.

Stolt-Nielsen må ha vært en dyktig forsikringsselger. Etter fem års virksomhet, står han i 1891 oppført med en formue på 10.000 kroner eller rundt 420.000 kroner omregnet til dagens kronekurs.

16. mars 1891, tre uker etter at han hadde satt inn en stor annonse på første-siden i lokalavisen Karmsundsposten og kunngjort at det var inngått forlovelse mellom Louise Cecilie Birkeland og Botholf Stolt-Nielsen, satset han 60 prosent av sin formue og deltok i dannelsen av partrederiet Avance. For sine 6.000 kroner fikk Stolt-Nielsen 5/32-parter i et 21 år gammelt dampskip på 360 tonn dødvekt. Det var seks medeiere eller parthavere i det svenskbygde skipet. Men selv om Stolt-Nielsen ikke var den største parthaveren, fikk han disponentrollen. På den måten fikk han ikke bare en liten godtgjørelse for drift av skipet, men han fikk også en nyttig form for praktisk opplæring i det å drive et skip.

Det at Stolt-Nielsen våget å ta på seg store oppgaver og ikke minst satse størsteparten av sin egen formue på ett og samme skip samme år som han skulle

gifte seg og stifte eget hjem, viser seg å være et karakteristisk trekk ved hans måte å drive forretninger. Han tok store sjangser gjennom hele sin forretningsvirksomhet - faktisk så store sjangser at han til slutt falt overende.

Haugesund anno 1891

Haugesund er en relativt ung by. Da Botholf Stolt-Nielsen startet sin rederivirksomhet i 1891, hadde Haugesund kun hatt bystatus i 37 år. Det hadde foregått handelsvirksomhet ved Smedasundet siden rundt 1840-årene, men på grunn av motstand fra handelsmenn i Bergen og Stavanger, fikk ikke Haugesund ladebestedsrettigheter, det vil si lov til å drive med handelsvirksomhet før 26. august 1854.

Det var de rike forekomstene av sild like utenfor kysten av Haugesund som skapte byen. Det er ikke uten grunn at man i Haugesund sier at "byen er bygd på sildabein". Folk fra hele landet strømmet til Haugesund vinterstid da det rike vårsildfisket satte inn. I 1855, da det første kommunestyret ble valgt, hadde Haugesund et innbyggertall på 927. Men under de få hektiske vintermånedene med fangst på havet og salting av sild på land var det nærmere 30.000 mennesker i det lille bysamfunnet.

Men etter at silde var fanget og lagt i salt på tønner, skulle dette havets sølv eksporteres. For å få silde eksportert, enten til landets storbyer eller utenlands, krevdes det skip. Allerede i 1856, året etter at byen var etablert og hadde valgt sitt første bystyre, var det registrert 26 skipsredere i Haugesund med en flåte på tilsammen 36 skip eller fartøyer. Skipene det her er snakk om var små seilfarkoster på i gjennomsnitt 35 tonn som seilte over til England, Tyskland eller østersjølandene med saltet sild og returnerte med varer som korn, fiskeredsaker, tauverk, salt, tønnestav og andre handelsvarer. I takt med den økte sildeeksporten økte også antall skip og størrelsen på skipene. I 1870 hadde byen fått fire barkskip, det vil si store havgående seilskip, mens antall mindre handelsfartøyer var kommet opp i 220.

Silde har i alle år kommet og gått langs norskekysten og etter 20 år med et eventyrlig sildefiske ute i havet mellom Bømlo og Karmøy, forsvant de store sildemengdene fra 1870 for først å komme tilbake nesten 20 år senere. Men selv om silde ble borte, forsvant ikke de mange båtene som i stor grad var kjøpt inn av sildesaltere som hadde behov for å frakte sine egne varer.

I denne perioden, hvor silde er borte fra kysten utenfor Haugesund, skjer det en meget viktig strukturendring i byens næringsliv. Skipsfarten er i ferd med å få større betydning enn silde. Sildesalterne blir skipsredere og antall skip og ikke minst størrelsen på skipene vokser kraftig. (Kåre Olsens hovedoppgave i historie)

Om det var en tilfældighet eller om Stolt-Nielsen var bevisst i satsingen på dampskip er uvisst, men året 1891 er en brytningstid mellom den store seilskipsflåten og den kommende dampskipsflåten både i Haugesund og landet for-

øvrig. Mens det i Haugesund i 1891 var 237 større og mindre seilfartøyer, var det kun 14 dampskip. Utover i 1890-årene blir seilskipene, som ble benyttet i sildefarten, erstattet med en stadig økende flåte av sildedampere. Dampbåtene gikk hurtigere og var mer pålitelig med hensyn til at de ikke var så avhengig av vind- og strømforhold som seilskipene. Mens en fram til 1890-årene kun nøyde seg med å salte silde eller legge den i såkalt borsyre før den ble eksportert, begynte en i Haugesund som de første i landet fra 1890-årene å eksportere fersk silde som var iset ned. Nesten hele flåten av sildedampere i Haugesund ble i vårsildsesongen brukt til å frakte fersk iset silde til England.

Og det var en slik sildedamper på 360 dødvекttonn den nesten 28 år gamle Stolt-Nielsen satte sine oppsparte penger i den 16. mars 1891. Båten var bygget av jern i Stockholm i 1870 og ble i 1891 kjøpt inn fra redere i Kiel.

Den viktigste årsaken til at Stolt-Nielsen ble invitert som medeier i det svenskbygde dampskipet Avance, var nok at han hadde overforsikret et gammelt seilskip, en galeas med det optimistiske navnet "Avance", som i januar 1891 forliste utenfor kysten av Marokko. De to haugesunderne som eide skipet, skipper Mikal Lindøe og sildesalteren Arenth Anda, var så fornøyd med erstatningssummen at de like godt inviterte den driftige forsikringsagenten til å bli medeier og disponent i det nye partredet Avance, oppkalt etter den forrige båten de eide.

Fra embedsmannsslekt

Mens nesten samtlige skipsredere, sildesaltere og handelsfolk og andre medlemmer av det gode borgerskap i Haugesund på slutten av 1800-tallet hadde sin bakgrunn som innflyttede bønder uten noen særlig skolegang, kom Botholf Stolt-Nielsen fra et embedsmannshjem.

Botholf Stolt-Nielsen ble født i Haugesund den 3. april 1863 som yngstemann i en søskenflokk på syv barn hvorav fire vokste opp. Foreldrene, Hanna Stolt og Niels Nielsen, kom fra hovedstaden Christiania til pionerbyen Haugesund i 1855 hvor juristen Niels Nielsen ville starte opp som sakfører. Niels Nielsen, født den 19. juni 1819 i Borre i Vestfold, var eneste sønn av ekteparet Bothel Nielsen (1778-1847) og Elsa Catharina Stranger (1785-1840). Danskfødte Bothel Nielsen tok juridisk embedseksamen ved universitetet i København i 1804. Etter noen år i det danske embedsverket i København, flyttet han til Norge hvor han ble fullmektig for amtsforvalteren i Jarlsberg. Amtsførvalteren, Gregers Plade Stranger, hadde en vakker datter, og den 4. desember 1810 giftet Bothel Nielsen og Elsa Catharina Stranger seg. Ekteparet fikk seks barn. Fem døtre og en sønn. Året etter at Bothel Nielsen giftet seg, ble han i 1811 amtsforvalter i Jarlsberg og i 1819 ble han av kongen i statsråd utnevnt til sorenskriver for Søndre Jarlsberg.

Niels Nielsen vokste opp på storgården Flaar i Borre sammen med sine søstre og foreldre. Niels skuffet nok ikke sine foreldre da han bestemte seg for å gå i

B.Stolt-Nielsen var yngstemann i en søskenflokk på syv hvorav kun fire vokste opp. Her ser vi B.Stolt-Nielsen på fanget til sin mor Hanna Stolt. Faren Niels Nielsen t.v.

farens fotspor og begynte å studere juridikum ved Universitetet i Christiania. I en alder av 27 år tok han juridisk embedseksamen Sin første jobb som jurist var hos Armeens Intendantur. Året etter han var ferdig utdannet jurist, giftet han seg den 2. mai 1847 med Johanne Caroline (Hanna) Stolt.

Hanna Stolt var født i Holmestrand den 17. oktober 1821 som nest eldst i en søskenflokk på 12 barn hvorav 8 levde opp. Foreldrene til Hanna Stolt het Jacob Stolt (1790-1874) og Andrea Solgaard (1795-1841). Mens far til Niels var embetsmann, var far til Hanna handelsbestyrer og kjøpmann i sine første yrkesår. Etter en periode på Stortinget i 1833, gikk Jacob Stolt over i det offentlige på sine eldre dager og var blant annet undertollbetjent i Skien og statsveier i Christiania. Far til Niels, Bothel Nielsen, satt forøvrig også på Stortinget en periode fra 1824.

Mens det var rik tilgang på uskolert arbeidskraft fra distriktene rundt Haugesund som kunne ta del i det store sildeeventyret fra rundt 1840 til 1870, var skolerte personer en mangelvare. Da loven om Haugesund som ladested trådte i kraft fra juni 1855, hadde stedet i følge en folketelling pr. 22. februar samme år 927 innbyggere hvorav en var jurist pluss 19 handelsborgere. Det var til denne pionerhyen, som manglet alt fra skole og prest til lege, apotek og politi, at den 36 år gamle juristen Niels Nielsen i 1855 bestemte seg for å flytte sammen med

sin to år yngre kone Hanna Stolt og deres tre barn.

Åtte år etter at ekteparet Niels Nielsen og Hanna Stolt slo seg ned i Haugesund, fødte Hanna sitt siste barn som ble kalt Botholf Andreas etter sin farfar og mormor. Botholf Andreas Stolt-Nielsen ble født i Haugesund den 3. april 1863 som yngstemann av en søskenflokk på syv hvorav kun tre søstre i tillegg til han selv vokste opp. Innbyggertallet i pionerbyen hadde i løpet av disse åtte årene mer enn fordoblet seg og ved utgangen av 1862 er det registrert 2.394 innbyggere. Byen vokste jevnt og trutt for hvert år og det tidligere ladestedet fikk fra 1866 kjøpstrrettigheter på lik linje med store byer som Stavanger og Bergen. Det var i denne hektiske pionerbyen hvor alt vokste og ble bygget opp stein for stein, for ikke å si tønne for tønne at B. Stolt-Nielsen vokste opp. Det naturlige hadde jo vært at unge Botholf gikk i faren og farfarens fotspor og ble jurist. Men i en by hvor nesten alt dreide seg om kjøp og salg, og verdier ble målt i kroner og antall tønner med saltet sild, var Botholf inspirert av den store handelsvirksomheten.

Etter middelskoleeksamen i Haugesund i 1879, dro Stolt-Nielsen til hovedstaden hvor han fikk en form for handelsutdannelse. Han står imidlertid ikke oppført i noe skoleregister som utdannet handelsmann på denne tiden. Fra 1885 til 1886 avtjente han militærtjenesten, men tidlig på sommeren 1886 var han tilbake i fødebyen. Sommeren 1886 starter han opp sin egen forretning som forsikringsagent med kontorlokaler i byens gamle børsbygning som lå like i nærheten av der hvor Haugesund Handelsstandforening i dag holder til.

I løpet av sine fem første år som forretningsmann i Haugesund, solgte han forsikringer til de mange fartøyene som seilte i sildefarten. Etter å ha stått på sidelinjen av det som gjalt rederivirksomhet og sildeforretninger i fem år, fikk han fra 16. mars 1891 endelig muligheten til å delta som skipsreder. Sildedamperen "Avance" ble i all hovedsak brukt til å frakte sild mellom Island og de skandinaviske landene og mellom Norge og England. Stolt-Nielsen hadde lite greie på sildefarten og hadde det ikke vært for den kyndige kapteinen Mikal Lindøe, som hadde en stor eierandel i båten, er det ikke sikkert forretningen hadde utviklet seg så positivt. Etter to-tre år med gode frakterater, falt markedet fra 1893 og utover til 1897. Men takket være ringreven Lindøe, klarte "Avance" å sikre til seg laster til en brukbar pris. Mens kapteinen ombord kunne sitt fag og tilførte rederiet gode penger, satt Stolt-Nielsen hjemme i Haugesund og var en dyktig bokholder og en flink brevsriver. Denne kombinasjonen av en dyktig kaptein og en flink disponent var svært vellykket og skipet tjente penger for eierne.

Tre uker før Stolt-Nielsen startet opp som skipsreder, inngikk han som tidligere nevnt ringforlovelse med den 19 år gamle Louice Cecilie Birkeland. Louise Birkeland ble født i Haugesund den 14. februar 1872 av foreldrene Andreas Birkeland (1844-1900) og Lina Thorsen (1844-1915). Faren var en suksessrik bødker og senere skipsreder i Haugesund som står oppført med en formue på 20.000

B.Stolt-Nielsen var blant de største sildeeksportørene i Haugesund. Her ser vi et arbeidslag ved Stoltenberg hvor Stolt-Nielsen Seaway idag har sitt hovedkontor. Bildet er fra 1905.

kroner da datteren Louise giftet seg. Moren til Louise var søster av byens store seilskutereder, Johan Thorsen. En vakker sommerdag den 6. august 1891 giftet Botholf Stolt-Nielsen seg med den ni år yngre Louise Cecilie Birkeland i Skåre kirke. Det ble et meget lykkelig ekteskap og i rask rekkefølge fikk paret i alt tolv barn hvorav åtte vokste opp.

Veksten fortsetter

Suksessen med den første båten gav blod på tann. Nøyaktig tre år etter stiftelsen av partrederiet Avance, var Stolt-Nielsen med og stiftet et nytt partrederi som hadde kjøpt inn det 450 tonn store dampskipet "Henry Teissier" fra Algeri. Skipet, som ble omdøpt til "Baltic", kostet 68.400 kroner og Stolt-Nielsen skjøt inn en fjerdepart av kjøpesummen. Han hadde imidlertid med seg helt nye eiere på "Baltic", blant annet sin svigerfar - bødtermesteren Andreas Birkeland, som gikk inn med en åttendepart i skipet.

Svigerfaren blir i mange år en av de ivrigste støttespillerne til Stolt-Nielsen og er medeier i de fleste skip. Mens gamle "Avance" gav rederiet hell og seilte inn gode penger, gikk det tregt for den nyinnkjøpte båten som ikke fikk noe særlig

gode rater i et nedadgående marked. Våren 1896 begynner tidene igjen å bli bedre og Stolt-Nielsen benytter sjangsen til å bli kvitt "Baltic" og selger båten med en gevinst på 12.600 kroner. Månedene etterpå inviterer Stolt-Nielsen flere av de gamle eierne av "Avance" til å kjøpe en gammel jerndamper fra Arendal. Kjøpssummen til det nye skipet, som får navnet "Karmt", er kun 35.000 kroner. Kaptein Lindøe og sildesalter Anda gikk inn med en fjerdepart hver i båten, mens Stolt-Nielsen kun tar en åttendepart i båten. Selv om han er blant de minste aksjonærene, får Stolt-Nielsen også denne gangen disponentoppgaven.

Mens "Avance" fungerte prikkfritt og seilte inn store inntekter for parthaverne, ble både skip nummer to og tre solgt etter kort tid. Den 30 år gamle engelske jerndamperen "Karmt" ble solgt etter kun ett år. Men samtidig med dette salget, innledes en voldsom ekspansjon i Stolt-Nielsen rederiet og vi kan si at rederivirksomheten begynner for alvor å ta fart. På under tre år, i perioden mars 1897 til juni 1899, bygget Stolt-Nielsen opp et stort rederi bestående av 11 dampskip og i en alder av 36 år, nærmere bestemt i 1899 er han blitt byens tredje største reder.

By i vekst

Sildabyen Haugesund vokste med ekspressfart i disse årene. Fra Haugesund fikk kjøpsstadsrettigheter i 1866, til Stolt-Nielsen startet sitt rederi i 1891, hadde innbyggertallet økt fra 3.221 til 5.776. I 1899, det året hvor Stolt-Nielsen har inntatt tredje plassen blant byens rundt 30 skipsredere, har innbyggertallet i Haugesund økt til 8.671 og landets nyeste by har på rekordtid inntatt en tiendeplass blant landets største byer.

Rederiets flåte besto for det meste av eldre brukte dampbåter i både tre og jern med en gjennomsnittsstørrelse på 1.200 dødvektstonn. I august 1898 overtar rederiet disponeringen av et splitter nytt skip. Haugesunds største skipsreder på den tiden, Johan Thorsen, hadde kontrahert et dampskip på 1.500 dødvektstonn fra Laxevaags Jernskibsbyggeri. Den gamle storrederen, som først og fremst satt med mange store seilskip, ønsket å trekke seg tilbake og overlot disponentoppgaven til Stolt-Nielsen som hadde markert seg som en av byens ledende dampskipredere. Thorsen eide halvparten i skipet, mens Stolt-Nielsen eide en tiende part.

Året etter han overtar disponentansvaret for det nye skipet "Rask", tar Stolt-Nielsen mot til seg og bestiller for rederiets regning et dampskip på 1.750 dødvektstonn ved Bergens Mekaniske Værksted. Mens konjunktorene var på topp da skipet ble bestilt, var de gode tidene på vei nedover da skipet ble overlevert i september 1901.

Alle rederiselskapene som ble drevet av Botholf Stolt-Nielsen gikk godt og medeierne fikk bra med utbytte. Han hadde derfor ikke problemer med å få tegnet den nødvendige innskuddskapitalen på 345.000 kroner til nybygget som

skulle få navnen "Siggen". Det var 40 medeiere i "Siggen" og mange, deriblant Stolt-Nielsen, hadde lånt penger i banken for å skaffe den nødvendige kapitalen. Medeierne var nok derfor nervøse for hvordan det skulle gå da båten ble levert i et fallende fraktmarked i september 1901. Men Stolt-Nielsen visste råd. Mens rederiets båter til nå kun hadde gått i Nord-Europeisk fart og i Middelhavet, tok han og sendte "Siggen" over Atlanteren hvor den nye båten gikk på et timecharter mellom Canada og havner i USA til 500 pund i måneden. Til sammenligning fikk et annet av rederiets skip av samme størrelse som "Siggen", kun 350 pund i måneden for å gå Europeisk fart. Stolt-Nielsen var mektig fornøyd og skriver i et brev til sin gode venn og medaksjonær i "Siggen", kaptein J. H. Smedsvig at "nyt bliver dog bedst". Resultatet for regnskapsåret 1902 var bra og medeierne i nybygningen kunne glede seg over en lodning det vil si en form for utbytte på 15 prosent. Dette var meget bra på den tiden ettersom skipsfarten nå var kommet inn i en ny nedgangsperiode med lave rater.

"Resultatet til "Siggen" er betydelig bedre end noget Bergensskib har gjort det, og man påsto i Bergen at jeg skrønte da jeg sagde at det var loddet så meget", skriver Stolt-Nielsen til sin seniorkaptein Smedsvig.

Fra Stolt-Nielsen startet med sin agenturvirksomhet i 1886 til han elleve år senere var i ferd med å bygge opp et stort rederi, var han alene på kontoret. Kontoret de første årene var et lite rom i annen etasje i det man kalte Børsen i Haugesund; et samlingssted for byens redere og handelsmenn. Kontoret i Børsen blir etter få år for lite og etter at Stolt-Nielsen hadde hatt sine kontorer hos sin svigerfar i Strandgaten noen år, flytter han i 1896 inn i sitt barndomshjem sør i Haraldsgata som han hadde arvet etter foreldrene som døde i 1895 og 1896.

I mars 1897, da rederivirksomheten begynner å skyte fart for alvor, blir arbeidsmengden så stor at han må skaffe seg kontorhjelpe. Men kontoradministrasjonen er likevel ytterst beskjedent. Da rederiet i september 1901 overtar "Siggen", er Stolt-Nielsen disponert for i alt 15 skip. Selv om Stolt-Nielsen nå drev byens største rederi målt i antall skip og hadde en stor sildeeksportforretning pluss forsikringsagenturet, besto kontoradministrasjonen av kun fire personer utenom sjefen sjøl. Som om ikke dette ikke skulle være nok, får Stolt-Nielsen økt sin arbeidsmengde ytterligere ved at han fra 1. januar og 29. mars 1901 blir henholdsvis britisk og russisk visekonsul i Haugesund. Dette gav stor prestisje blant byens borgerskap og han begynte nå å titulere seg som konsul Stolt-Nielsen. Stolt-Nielsen brukte forøvrig meget skjeldent sitt fornavn, Botholf Andreas. Alle forretningsbrev er underskrevet B. Stolt-Nielsen og etter 1901 ble det altså konsul B. Stolt-Nielsen. På folkemunne i Haugesund ble han ofte kalt Stolt'en eller konsulen, noe han slettet ikke hadde i mot. I 1903 blir han også agent i Haugesund for Lloyds, noe som gav ytterligere prestisje både i og utenfor Haugesund.

Som alle andre skipsredere i Haugesund på denne tiden, forsøkte også Stolt-

Nielsen seg som sildeeksportør, men han gjorde det langt bedre som reder enn som sildeeksportør. Til dosent Worm Müller, en kjent skipsfartshistoriker som samlet inn mye stoff blant gamle norske skipsredere og gav ut flere bøker om norsk skipsfart, uttalte Stolt-Nielsen seg om sine sildeforretninger: *"Jeg sluttet med sild da jeg gikk over til fragtefart. Tjente en gang 1.000 pund paa fersk sild på "Kvalen". Det var den eneste gangen jeg tjente penger paa fersk sild. Med sild maa man holde seg ved aar efter aar."*

Nei, Stolt-Nielsen gjorde det bedre når han fraktet sild som andre hadde fanget og pakket. I begynnelsen leide Stolt-Nielsen sjøhus i Haugesund hvor eksportklar sild sto på lager. Det var imidlertid for galt at en av byens største skipsredere ikke skulle ha eget sjøhus og i slutten av forrige århundre kjøpte han og kaptein Mikal Lindø en sjøtomt ved sør-øst-enden av Risøy, mens Avance-rederiet kjøpte sjøhustomt på andre siden av Smedasundet, på fastlandssiden. De to sjøhusene sto ferdig i 1901 og 1902 og ble kalt henholdsvis "Stoltenberg" og "Lindenberg". Da sjøhusene sto ferdige, var imidlertid tidene blitt dårligere og de store husene ble stående nesten tomme og uvirksomme. Stolt-Nielsen skriver høsten 1902 i et brev til en venn at han håper "Vorherre" kan gripe inn.

"Det er så altfor lide at gjøre på sjøhusene sålænge tiderne er så råtne som nu. Får håbe Vorherre finder forgodt at give verden en liden kilevink, så tiderne bedres."

Stolt-Nielsen gav imidlertid aldri opp sine sildeforretninger. Av de over 100 sildeeksportørene som opererte i Haugesund i tiden fra begynnelsen av vårt århundre til første verdenskrig i 1914, befant Stolt-Nielsen seg i det øvre middelskiktet Under første verdenskrig konsentrerte imidlertid Stolt-Nielsen alle sine ressurser og all sin oppmerksomhet på skipsfarten og kuttet helt ut sildeeksport som egentlig ble skikkelig "big business" i disse årene hvor det var stor matmangel.

Første verdenskrig

I august 1914 brøt første verdenskrig ut. Stolt-Nielsen-rederiet besto ved krigens utbrudd av 11 skip på tilsammen 21.550 dødvektstonn. Han var nå blitt byens nest største skipsreder og disponerte over 10 prosent av byens flåte målt i antall skip og 13 prosent målt i antall tonnasje. Da fraktratene eksploderte og raste oppover til svimlende høyder, lå han på startstreken med en solid flåte, lang erfaring og stor nok kredittverdighet til at han var i stand til å dra skikkelig nytte av "Vorherrs kilevink til verden" som han lenge hadde bedt om. Han vokste da også solid og ble i løpet av de fire krigsårene ikke bare byens største skipsreder, men også en betydelig reder i landsmålestokk. Skipsaksjeselskapene kom ut av første verdenskrig med betydelig pluss.

Men hvordan kunne et så bunnsolid rederi falle over ende fem år etter at første verdenskrig var over? Som tidligere nevnt kausjonerte Stolt-Nielsen for

Her er et bilde av B.Stolt-Nielsen som relativt ung mann med en eventyrlig karriere foran seg. Mor og far, Hanna Stolt og Niels Nielsen sitter ved bordet sammen med søsteren Marie.

enorme beløp som ble innkrevd. I tillegg donerte han bort millionbeløp til verdige formål under første verdenskrig og samlet sett tærte dette på den oppsparte formuen. Et annet viktig moment var at han ikke hadde eierkontroll i de 17 skipsaksjeselskapene som etter første verdenskrig ble redusert til 14 selskaper. Problemet var at de mange småaksjonærene, som ofte hadde lånt penger for å kjøpe aksjer i Stolt-Nielsen-selskapene, ikke klarte å overholde sine forpliktelser overfor bankene. Dermed tok bankene aksjene og litt etter litt satt de plutselig en dag med over femti prosent i nesten alle selskaper og kunne gjøre hva de ville. Og hva ville bankene? Jo, de ville kaste Stolt-Nielsen som disponent og deretter selge skipene snarest mulig slik at bankene fikk inn sine penger.

Men det var ingen som tenke på slikt da jobbetiden startet i Haugesund i 1914. Heller ikke bankene som lånte uhemmet til vågale spekulanter uten tilstrekkelig sikkerhet.

Sørg for at de stemmer rett !

"Der skal altsaa være Kommunevalg 1. December, hvorfor Stemmegreier sendes. Jeg frabad mig Valg, men efter Anmodning fra mange Kanter, maatte jeg tilslut gaa med paa at lade mig stille som en av Kandidaterne. Du kommer altsaa at stemme hjemme, men sørg for at faa de andres Stemmer ombord, som er stemmeberettigede: Styrmanden, Maskinisten og Stu-

erten. Sørg for, at de stemmer ret, hvad ogsaa Herr Ellingsen burde lære sig til, om han agter et bedre Levebrød hos mig at erholde, hvilket Du gjerne kan sige ham. Jeg har ikke spor av Interesse av at hjælpe det konsoliderte Pak, som han antakelig Tilhører."

(Brev fra Botholf Stolt-Nielsen til kaptein (og nevø) Sigmund Brommeland datert 19. november 1913)

Stakkars førstestyrmann Ellingsen gjorde ingen karriere i Stolt-Nielsen-rederiet. Ellingsen var venstremann og for høyremannen B.Stolt-Nielsen var Venstre et udugelig parti bestående av idioter og statssosialister som han omtalte dem ved flere anledninger.

Stolt-Nielsen var lidenskaplig opptatt av politikk og satt i en rekke kommunale råd og utvalg i sin hjemby og fra 1919 til 1922 representerte han Haugesund på Stortinget. Som velstående forretningsmann og skipsreder med stor formue, var det vel ikke unaturlig at det var partiet Høyre Stolt-Nielsen representerte både i sin hjemby og på Stortinget. I 1902 ble han for første gang med i Haugesund bystyre hvor han satt tilsammen fire perioder. Stolt-Nielsen skriver i flere av sine brev at han ikke har ambisjoner om å gjøre en politisk karriere og han takker flere ganger nei til å bli Høyres ordfører kandidat i Haugesund. Men om han ikke ble ordfører, ble han tildelt dusinvis av større og mindre offentlige og private til-litsverv som stjal mye av hans fra før så opptatte arbeidsdag. I et brev til sin søster Marie Aamodt i november 1905 er han litt fortvilet over de mange verv han er blitt tildelt.

" - Jeg er hver aften optaget som formand i Ligningskommisjonen. Når dertil kommer møter omtrent hver dag i alle de andre kommunale gjøremål, så må jeg sige at jeg hver aften føler mig så træt, at jeg gruer for næste dag."

I 1902 var Haugesund fremdeles en pionerby hvor folk fra hele landet strømmet til for å ta del i de rike sildeforekomstene rett utenfor kysten av Haugesund. Fra den dagen foreldrene til Stolt-Nielsen kom til Haugesund i 1855, og til 1902, hvor han ble valgt inn i kommunestyre for første gang, hadde folkemengden i Haugesund økt fra 927 til 8.146; en ni-dobling i løpet av 47 år. Men selv om byen nå var blitt 48 år gammel, var det lite og ingenting industri og nesten alt dreide seg om sild, sjøfart og handel. Ettersom byen fremdeles var i en kraftig vekstfase, manglet ikke de folkevalgte oppgaver å ta fatt på. Havnen skulle utbygges, veier og gater skulle utbygges, skolevesenet skulle utbygges og til slutt var det blitt så mange innbyggere i den 920 måls store kommunen at også byen måtte utbygges eller utvides. Den energiske skipsrederen deltok i nesten alle disse kommunale oppgavene og skulle ha et ord med i laget når det gjaldt det meste.

På lik linje med utviklingen av byen, fortsatte forretningsvirksomheten til Stolt-Nielsen å vokse. I løpet av de fire krigsårene kontraherte rederiet som tidligere nevnt 43 skip på tilsammen 259.400 dødvektstonn og kjøpte 14 brukte skip på i alt 54.000 dødvektstonn. Med denne armadaen av nye og gamle skip var Stolt-

Nielsen på papiret en av landets største skipsredere.

Men rederiet satt ikke på noe tidspunkt med kontrollen over en så stor flåte. I løpet av første verdenskrig ble enten skipene torpedert, minesprengt, rekvirert av amerikanske myndigheter, eller kontrakter ble rett og slett solgt eller kansellert.

Mens selskapene innen Stolt-Nielsen-rederiet frem til 1915 hadde bestått av partrederier, ble de nye selskapene nå omgjort til aksjeselskaper og vanlige havgesundere kunne bli med på aksjeeventyret til Stolt-Nielsen. Ved siden av Bergen, ble Haugesund sett på som en av de største "jobbbyene" i landet. Folk spekulerte over en lav sko og kunne tjene grovt med penger ved kjøp og salg av aksjer. For å illustrere hvordan aksjene i Stolt-Nielsen selskapene økte kan vi se på selskapet A/S Facto hvor aksjen i løpet av få måneder økte fra pålydende som var 1.000,- kroner til 5.550 kroner.

I Haugesunds Avis den 24. januar 1916 sto følgende å lese om jobberne og Stolt-Nielsen:

"Jobberne har raset ut. Mer ro hos aktiemæglerne. Der foregaar dog betydelige tegninger av mer solide folk. Det drar i langdrag med innbetalingerne. Forholdene med træg innbetaling er visstnok likedan i de fleste byer, hvor aktiemægling eller jobbing har funnet sted i større utstrekning."

Ekspedit.

"Konsul Stolt-Nielsens nykontraherte 9000-tonner, var i virkeligheten fuldt tegnet paa nogen faa timer. Aktiene kostet 35.000 kroner. Her er penger blant folk."

I November 1918 var 1. verdenskrig over og Stolt-Nielsen hadde tjent seg søkk rik på de høye konjunktorene. Men dessverre for han var han bare søkk rik på papiret. Rederiet hadde bestilt tonnasje for over hundre millioner kroner og under oppgangen kunne rederiet solgt unna bestillingene med kjempegevinst. Noe av flåten ble faktisk solgt, men gevinsten han satt igjen med reinvesterte han i enda større og dyrere tonnasje. Pengene brant i lomma på Stolt-Nielsen og han likte spenningen i det fantastiske børsentyret han selv var en del av. I et brev til sin venn, journalist Rosenkranz Johnsen, skriver han at nettopp har takket nei til å selge to nybyggingskontrakter som kunne gitt han personlig en nettogevinst på 8,3 millioner kroner.

" - Det var mulig dumt, men jeg vil heller kjøpe end selge. Så god tro har jeg på fremtiden for vor skibsfart. Kan godt hende at jeg blir skuffet, men jeg vil heller risikere det."

Stolt-Nielsen befant seg altså på den økonomiske maktens tinde da han i 1918 ble utpekt av Høyre i Haugesund til å bli partiets stortingskandidat for Haugesund. Mens Haugesund fra byens begynnelse ble representert gjennom stortingsrepresentanter fra Stavanger, fikk byen i 1902 egen representant etter samme mønster som en har i Storbritania med enmannskretser. Altså det partiet som får

flest stemmer, vinner kandidaten. Haugesunderne hadde i mange år protestert høylytt over at Stavangerfolk representerte Haugesund på Stortinget og haugesunderne forlangte derfor egen representant. Ved flere anledninger sendte byen inn sine fremste representanter til Stortinget for å fremlegge sitt krav, men det hjalp lite. Ved stortingsvalget i 1900 var det tverrpolitisk enighet blant borgerne i Haugesund at en skulle boikotte årets valg. Denne form for streik gav gjensvar i hovedstaden og den 22. november 1902 vedtok Stortinget at Haugesund skulle få en egen representant.

Konsul Stolt-Nielsen korresponderte nesten ukentlig med samtlige av sine kapteiner. Ved siden av å gi instruksjoner om hvor skipet skal gå, hvem som skal ansettes og lignende skriver han også om små dagligdagse hendelser i hjembyen. Stolt-Nielsen var svært opptatt av den nye valgloven og skriver i et brev til kapteinen på dampskipet "Odd", T. Matland:

"- Som nyeste Nyt kan jeg fortælle at Haugesund nu endelig har faaet egen Stortingsrepresentant. Dette blev vedtaget den 4 de og blev der naturlig stor Jubel i Byen over denne Beslutning. Brødrene Graudal drønet 12 Dunamit-skud, alle iallefall de aller fleste Flag kom fluxens tiltops, Borgerne samlet sig i en fart på Torget for at deltage i Prossissonen som skulle gaa rundt Byen og som efterhvert blev talrigere og talrigere. Efter samling på Torvet holdtes Tale for Stortinget, for Byen, for Fædrelandet og for Regjeringen med flere og Stemningen var meget belivet. Om Aftenen illumineredes fra de fleste Huse i Byen og afsændtes Fyrverkerier her og der. Der var Fest i "Haandværkerforeningen", i "Totalen" og paa "Norge" m. fl. Steder."

Skipsreder H.M. Wrangell ble byens første stortingsrepresentant og han satt på Stortinget i to perioder fra 1903 til 1909. Stolt-Nielsen ble den femte representanten haugesunderne valgte inn på Stortinget for perioden 1919 til og med 1921.

Men før han var klar til å ta sete i Stortinget i januar 1919, hadde det høsten 1918 foregått en beinhard valgkamp i hjembyen. Det var tre partier som sloss om å få representere Haugesund på Stortinget. Venstre, Høyre og Arbeiderpartiet. Den gang hadde byen tre aviser og hver avis støttet sin representant. Haugesund Dagblad var Høyres organ, Haugesunds Avis var Venstres organ mens Haugesund Folkeblad var Arbeiderpartiets talsrør. Dagens valgkampagitasjon blir som blåbær å regne sammenlignet med hva avisene skrev den gang. Beskyldninger ble kastet frem og tilbake mellom avisene og jo nærmere valgdagen en kom jo sterkere ble beskyldningene. Det var Venstre som hadde sittet med regjeringmakten under hele første verdenskrig og Høyre benyttet anledningen til å legge skylden på regjeringen for rasjonering og varemangel. De sakene som dominerte under valgkampen var den omstridte forbudsloven; en alkoholpolitisk lov som gav forbud mot salg av alkohol over 12 prosent, for eller mot kristendomsundervisning i skolen og varerasjoneringen.

Selv om mange haugesundere hadde tjent gode penger under jobbetiden, var

Den sunde sans maa igjen seire!

Det norske folk er et av de mest oplyste i verden og den enkelte maa derfor
hævde sin mening og kræve den respekteret.

Det er enhver uværdig hvis vedkommende tar hensyn til husagitation.

Vælger! De vet hvad vi vil — at vi vil hitføre andre og bedre forhold end de, det uduelige venstrestyre har skapt ved
**varemangel, indgrep i den personlige frihet
og ved tvang.**

Ingen vet dette bedre end den enkelte. Tænk Dem om.

Er De tilfreds nu?

Vil De ikke heller ha noget andet og bedre?

Det er den enkelte vi appellerer til, idet vi vet at De er selvstændig nok til at ha Deres mening, og at

De greier Dem uten husagitatorer.

Vi behøver ikke

at nævne nogen bestemt post paa vort program, men husk ikke mindst ved Deres stemmegivning at vort parti er det eneste som kræver at kristendomsundervisningen **skal** bibeholdes i skolen.

Barnas fremtid kræver Deres stemme nu.

Vælger! Møt frem paa mandag og kræv Deres ret.

Dette opnaar De kun ved at benytte den stemmeseddel som lyder paa de bedste mænd:

B. Stolt-Nielsen.

Gabriel Fave.

*Frisk valgkampagitasjon fra Haugesund Dagblad.
B.Stolt-Nielsen ble valgt inn som stortingsrepresen-
tant for Haugesund den gang det var valg i såkalte
enmannskretser.*

det svært mange fattigfolk i Haugesund. I løpet av første verdenskrig steg engroprisindeksen med 278 prosentpoeng, fra 105 poeng til 382 poeng i 1920. Arbeidsfolk sine lønninger steg også kraftig under de gode tidene, men på langt nær så mye. En skulle derfor tro at den store arbeiderklassen i Haugesund ville velge inn sin representant, men den gang ei. Stolt-Nielsen var umåtelig populær i sin hjemby både blant fattig og rik og i flere leserinnlegg i avisene tar sjøfolk og vanlige arbeidere til orde for å få den fargerike rederen inn på Stortinget.

" - Jeg vil ha vekk Venstre fordi det er venstre som har brakt oss varemangel og dyrtid og jeg vil ha vekk venstre fordi jeg ikke vil finne meg i å bli betraktet som en drukkenbolt som trenger pass. Derfor stemmer jeg Stolt-Nielsen og vil be mine kamerater gjøre det samme." Underskrevet: Arbeider.

Arbeiderpartiavisen Folkebladet i Haugesund hadde like før valget ofret usedvanlig mye oppmerksomhet på en rettsak hvor en maskinist ansatt hos Stolt-Nielsen hadde gått til rettsak på grunn av et uavklart hyreoppgjør.

" - Det skulle ikke forundre meg om det er simpel valgagitasjon. Folkebladet farer med løgn og både jeg og flere av mine kamerater er harm og forarget over at man skal trekke Stolt-Nielsens anseende navn ned på denne måte. Vi kjenner Stolt-Nielsen som den bederskar som han er og derfor skal han også ha vår stemme til valget." Underskrevet: Ærbødigst gammel sjømann.

Stolt-Nielsen ble valgt inn, men det måtte to valgomganger til siden han ikke fikk over femti prosent av stemmene i første forsøk. I første valgomgang stemte 39,7 prosent på Stolt-Nielsen, mens skipsreder Lars Meling og lærer Sverre Sætre fikk henholdsvis 32,5 og 27, 8 prosent. En måned senere måtte haugesunderne på ny gå til valgurnene, men ettersom valgstemningen nå var pisket opp ytterligere, steg valgdeltakelsen fra 64,6 prosent til 81 prosent. Prosentvis gikk Høyre noe tilbake, men Stolt-Nielsen ble valgt inn med klar margin til Meling og Sætre.

Men Stolt-Nielsen var tydeligvis ikke overbegeistret for å måtte tilbringe de neste tre årene i hovedstaden. 2. desember 1918 skriver han følgende i Askelandsprotokollen:

"Det besynderlige og så rent uventede er hendt, at jeg er blitt valgt til stortingsmann for Haugesund og kommer til å oppholde mig det meste av de neste 3 år der inde (i Kristiania). Dette var en meget uventet begivenhet og så langt fra mine interesser."

Mens en stortingsperiode i dag går over fire år og Stortinget åpnes første virkedag i oktober, var stortingsperiodene i begynnelsen av vårt århundre på tre år og stortinget startet opp i januar. Stolt-Nielsen måtte altså være på plass i Tigerstaden fra 2. januar 1919 da Stortinget åpnet og den 6. desember 1918 dro han fra Haugesund for å kjøpe seg en villa som var passende for en av landets rikeste personer. Huskjøpet skulle bare vare noen dager og han hadde gitt beskjed til familien at han ville være tilbake i løpet av kort tid. Men under sitt opphold i Kristiania møter den snart 57 år gamle enkemannen en kvinne han blir stormende fo-

I desember 1918 kjøpte B.Stolt-Nielsen denne praktfulle villaen i Thomas Heftyesgate i Oslo i anledning av at han var blitt stortingsmann.

relsket i. Etter at hans kone Louise døde 14. oktober 1917, har han ved flere anledninger fortalt venner og familie at han ønsker å finne seg en ny livsledsager. Senest i Askelandsprotokollen datert 2. desember 1918, bare noen dager før han drar til Kristiania, nevner han dette savnet etter at han nylig har vært i hovedstaden og sett på en villa i Holmenkollåsen til 400.000 kroner i 1918-kroner.

" - Det er just ingen billig fornøielse, men så får jeg det hvertfald godt og vakkert og det er opgaven når en er komt i min alder og forresten mangler det bedste av alt her i livet - en at leve sammen med. Og det savn blir større og større jo ældre man blir. Hadde det hyggelig her i aften og gik tilro kl. 12."

Bare noen dager etter han skrev dette går hans store ønske i oppfyllelse. Stolt-Nielsen drar på ny inn til hovedstaden for å kjøpe en herskapsbolig i Thomas Heftyesgate på Frogner for den nette pris av 500.000 kroner. Pr. 1/1 1917 sto Stolt-Nielsen oppført i ligningsprotokollen i Haugesund med en formue på ni millioner kroner og en inntekt på 3.263.300. Storrederen fra Haugesund så seg derfor også råd til å pusse opp boligen for 200.000 kroner slik at residensen i hovedstaden kom på hele 700.000 kroner. Omgjort til dagens kroneverdi kostet boligkjøpet og oppusingen 8,9 millioner kroner.

Etter at huskjøpet er overstått, tar han og legger turen innom sitt stamsted i

Christiania, "Speilen" ved siden av Nasjonalteateret. Da han kom inn på "Speilen" i desember 1918, ser han for første gang Astrid Munter Rolfsen sittende ved et bord sammen med sin yngre bror. Stolt-Nielsen finner den unge damen svært så attraktiv og henvender seg til hovmesteren for å få rede på hvem den damen var.

- Jo, svarte hovmesteren, det er Astrid Munter Rolfsen.

- Er hun gift, spør Stolt-Nielsen.

- Nei, hun er enkefrue, var hovmesterens svar.

- Det passer jo utmerket, strålte den kommende stortingsrepresentanten fra Haugesund og gikk bort for å presentere seg. Dagen etter sender han enkefruen en bukett med hundre røde roser og inviterer henne på en bedre middag.

Kvinnen han plutselig ble stormende forelsket i var 38 år gammel. Hun var nylig blitt enke og hadde fire barn i alderen 6 til 16 år. På ny viser Stolt-Nielsen at han er en handlingens mann. Få dager etter første møte med enkefru Rolfsen, frir han til henne og får ja.

" - Jeg er atter glad og lykkelig, og nu vil det gå an å leve disse 3 år som stortingsmann, da det er meningen vi skal gifte oss jo før jo heller.", skriver han i Askelandsprotokollen etter at han returnerte fra hovedstaden like før jul. Familien i Haugesund befant seg i sjokktilstand over at deres far på rekordtid hadde fått ny familie. En kan trygt si at barna i Haugesund var lite begeistret. Seks av Stolt-Nielsens åtte barn bodde fremdeles hjemme og ingen av dem var videre motivert for å flytte sammen med en ny familie i en fremmed by. Tre av barna som fremdeles bodde hjemme (Jacob, Botholf og Louise) sto på terskelen til å fly ut av barndomsredet, og alle tre ble sendt til London for videre utdannelse. De yngste derimot, Margrethe (15), Andreas (12) og Anna Marie (10), forlangte faren at de skulle bli med ham til hans nye familie i Oslo. 15 år gamle Margrete protesterte så kraftig mot å måtte flytte fra sine venner og slektninger i Haugesund at faren måtte gå på å la henne bo hos søsteren Aslaug og hennes mann John K. Haaland. De to yngste ønsket også å bo hos søsteren, men viljen deres lå fremdeles i farens bukselomme og i begynnelsen av januar 1919 ble de tatt med til Kristiania.

Selv om faren hadde kjøpt en flott villa i en av de fineste bydelene i hovedstaden, fant aldri de to yngste barna seg til rette sammen med sin stemor og sine fire stesøsken. Eldstedatteren syntes veldig synd på sine to yngste søsken som var revet opp fra sitt trygge miljø i Haugesund og på vegne av familien protesterte hun meget høylydt over inntrengeren Astrid som hadde ødelagt den gode familieidyllen. Men protestene førte ikke fram. Den 9. januar 1919, knapt en måned etter han for første gang møtte sin tilkomne, giftet de seg og uten han vet det selv har han nå flyttet fra sin fødeby for de neste 15 årene. Hans nye kone og familie hadde liten sans for provinsbyen Haugesund og nektet å bli med Stolt-Nielsen tilbake da hans periode på Stortinget tok slutt. Det var vel ikke bare størrelsen på byen Haugesund som gjorde at familien ikke kom til Haugesund.

Astrid og hennes barn ble meget kjølig, ja tildels uforskammet mottatt av barna i Haugesund og Stolt-Nielsen skriver flere steder at barnas uvennlighet overfor hans nye kone gjør både han og henne svært vondt. Men i ren glede over igjen å ha funnet en livsledsagerske ble nok slike spørsmål feid under teppet den første tiden. Før han reiser til hovedstaden for å ta fatt på sin jobb som stortingsmann, gir han sin nevø og adoptivsonn, tidligere kaptein Sigmund Brommeland, ansvaret for rederivirksomheten som nå består av 13 skip på tilsammen 65.500 dødvektstonn. Da Stolt-Nielsen forlot fødebyen 30. desember 1918, var han byens største skipsreder og han hadde en bokført formue på ni millioner kroner. Da hans periode på Stortinget tok slutt ved utgangen av 1922, hadde bankene meldt sine krav og sto nå på trappa hjemme i Haugesund for å ta i mot ham. Ett år og ni måneder etter at hans periode på Stortinget var over, ble han tatt under administrasjon av sine kreditorer.

Men på tross av problemene i rederiet, som begynte å bli tydelige så tidlig som i 1921, hadde konsulen ingen umiddelbare planer om å flytte tilbake til hjembyen. Tvert i mot. Stolt-Nielsen trivdes godt i hovedstaden sammen med sin nye familie i det lille slottet i Thomas Heftyesgate hvor de hadde både en stor tjenerstab og to biler med sjåfør.

Etter tre år i hovedstaden, hadde Stolt-Nielsen fått mange betydningsfulle venner blant statsråder, stortingsrepresentanter, bankdirektører og industrimenn som han likte å pleie selskap med. Den økonomiske situasjonen i de 14 gjenværende rederiaksjeselskapene var fremdeles god, men hans vaklende personlige økonomi tilsa at sjefen sjøl burde komme hjem for å overta styringen. Bankene gikk så langt at de forlangte Stolt-Nielsen hjem for å ordne opp, men han nektet å imøtekomme anmodningen. Taktisk sett var nok dette en lite klok beslutning. Han mistet på den måten bankenes godvilje og tålmodighet ved å sitte i Kristiania og fjernstyre et vaklende rederiimperium.

Depresjonen

" - Jeg skal kun si noen ord om det, der - som min livsinteresse - ligger mig varmest paa hjertet, nemlig skibsfarten."

Slik åpnet stortingsrepresentanten fra Haugesund, Botholf Stolt-Nielsen, sin jomfrutale på Stortinget den 20. mars 1919. Det var trontaledebatten som sto på dagsorden og i nesten en hel time talte han med stor innsikt om både skipsredere og sjøfolk og forsøkte å forklare venstre-regjeringen hvor viktig skipsfarten var for landet.

Selv om Stolt-Nielsen ble tatt under administrasjon og fratatt alle sine eierandeler først i september 1923, ser han de mørke skyene som velter innover skipsfarten på et tidlig tidspunkt. I sin jomfrutale, kommer han med en rekke interessante spådommer som dessverre skulle vise seg å gå i oppfyllelse. Stolt-Nielsen etterlyste også en mer takknemlig holdning overfor landets rederstand

som han mener har ofret sin tonnasje til fordel for landet.

*" - Hvordan vilde det vel ha set ut, om vort land under krigen ikke hadde hat driftige redere, som ikke har skydd noget for at skaffe sig tonnasje istede-
for alt det de har mistet? Staten har al grund til at være skibsfartens mænd
taknemmelige; men takken har vært ytret sig i stadig nye og nye paalæg."*

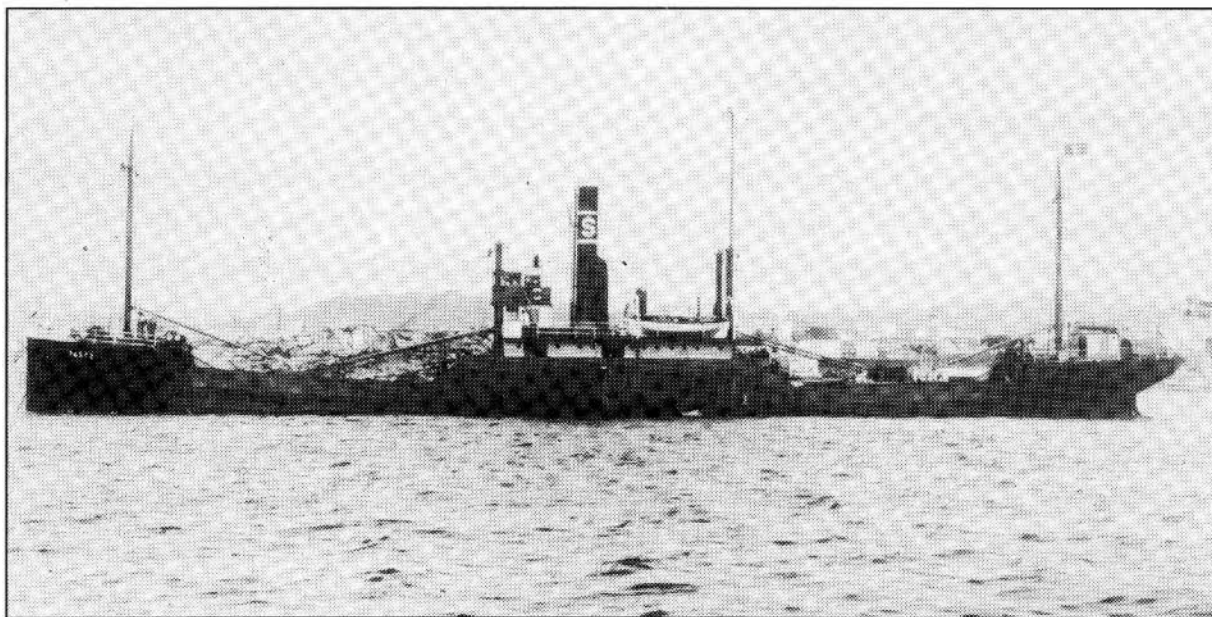
I løpet av første verdenskrig hadde Stolt-Nielsen, slik som mange andre norske redere, bestilt nye skip ved amerikanske verft. Stolt-Nielsen hadde bestilt 14 skip på tilsammen 116.400 dwt. og av disse 14 skipene hadde amerikanske Shipping Board beslaglagt syv skip. I løpet av sin lange jomfrutale benytter Stolt-Nielsen anledningen til å spørre landets utenriksminister om han vil sette fortgang i erstatningsoppgjøret.

" - Det er bundet enorme kapitaler til de kontrakter som er tat fra os, enorme kapitaler som ligger døde derhenne, og som vi ikke vet hvad vi faar igjen av. En mængde smaa aktionærer er interessert i de kontrakter. De har satt sine spareskillinger ind der, og deres hele hele velfærd staar paa spil. Jeg vil ikke snakke om dem som har mere. Jeg for min part har den tvilsomme fornøielse at ha 30 millioner kroner i de baater. Det er ikke lyse utsigter. Hvad vi faar det maa Vorherre vite."

Stolt-Nielsen avsluttet sin tale med følgende anmodning til regjeringen:

*"- Paalæg ikke skibsfarten større byrder end den formaar at bære. Jeg er stygt bange for, at skibsfarten gaar meget tunge tider i møte. I tusener av hjem, som hovedsagelig har skibsfartens avkastning at stole paa, ser man med gru de kommende tider i møte. Det har jeg meget god rede paa, kan-
skje bedre end de fleste skibsredere i landet."*

Ja, både Stolt-Nielsen og mange andre kunne med gru se fremtiden i møte.

"Facto" på besøk i Haugesund. A/S D/ Facto var det eneste av i alt 19 dampskipsaksjeselskapene som overlevde raseringen av B. Stolt-Nielsens store rederiimperium.

Fraktratene falt ned til bare ti prosent av hva de hadde vært under høy-konjunktoren og både skip og skipsaksjer stupte i verdi.

Men før de dårlige tidene innhentet storrederen fra Haugesund, hadde Stolt-Nielsen en stor tid i hovedstaden som stortingsrepresentant. Stolt-Nielsen var en av de rikeste representantene som satt på Stortinget og han gjorde ingenting for å skjule det. I den flotte Frogner-villaen, som fikk navnet "Stoltenborg", ble det i de glade sorgløse årene fra 1919 til 1921 holdt storslagne selskap både for forretningsfolk, stortingsrepresentanter og venner av familien. Under sine år på Stortinget hadde han fire hester på stallen utenfor huset og hver morgen ble han kjørt ned til Stortinget i sin elegante hestetrille av husets kusk.

Hestene var naturligvis til stor glede for barna i Thomas Heftyesgate, men konsulen likte ikke tanken på å ri i hovedstadens gater. Etter mange forespørsler fikk imidlertid stedatteren Lill den 1. oktober 1920 låne hesten Cæsar til å ri en liten tur ned til Karl Johan. På vei nedover Karl Johan blir hesten skremt og kaster den 16 år gamle jenten av hesteryggen. Lill ramlet med hode ned i brosteinen og ble drept momentant. Dette skapte stor sorg i familien og var nok en sterkt belastning for moren Astrid som ventet barn med sin elskede mann Botholf. Den 23. november samme år nedkom Astrid med en liten pike som fikk navnet Lill etter sin avdøde søster. Kort tid etter dødsulykken på Karl Johan blir hestene byttet ut med bil og hestestallen ble omgjort til garasje.

I motsetning til en del store skipsredere fra Haugesund, som hadde en mer nøktern livstil selv om de var styrtrike, likte Stolt-Nielsen å bruke penger på alt fra kostbare smykker og malerier til flotte hus og elegante båter. I 1917 bestilte han en 70 fots krysser med to Sterling bensinmotorer på 128 og 118 hestekrefter. Den smekre motorkrysseren, som fikk navnet "Louise" etter sin kone, var laget i tre ved A/S Maritim i Bestum. På grunn av at det var bensinrasjonering i Norge under første verdenskrig, fikk ikke Stolt-Nielsen tatt i bruk sin lille yacht før sommeren 1919. I en dagbok for "Motorkrydseren Louise", heter det at båten har en toppfart på 15/16 mil og bensinforbruket er da 100 liter i timen. Ved en fart av 10/11 mil ble bensinforbruket halvert. For å kjøre den store båten, måtte Stolt-Nielsen ha kyndig hjelp som han hentet fra eget rederi. På en flott tur med hele familien som gikk helt inn til Hardangerfjorden i 1920 heter det blant annet i båtens dagbok at hadde lånt med seg en styrmann, en maskinist og en stuert fra rederiet. Dessverre ble ikke krysseren mange år gammel. På grunn av feil vinterlagring i 1925, brakk båten nesten i to og på dette tidspunkt hadde ikke Stolt-Nielsen råd til å reparere skadene.

Stolt-Nielsen deltok aktivt i de fleste debatter på Stortinget og som ellers hadde han en mening om det meste. Som representant for byen Haugesund tok han ofte ordet i Stortinget for å etterlyse saker som hadde betydning for byen. Han etterlyste flere ganger tåkelurer på strekningen mellom Stavanger og Bergen og han talte varmt for både en jernbane mellom Haugesund og Odda og økte vei-

midler til Haugesund. Spesielt arbeidet han mye for at Haugesund skulle få vei-forbindelse til hovedstaden.

" - Slik at automobilkjøring mellom Haugesund og Kristiania blir muligjort noe som antakelig vil skaffe betydelig turisttrafik når automobilruten er etablert i sammenheng hele veien fra Haugesund til Østlandet."

Men selv om Stolt-Nielsen tok sitt verv i nasjonalforsamlingen med stort alvor, ble han ingen stor rikspolitiker og han takket nei til en ny periode på Stortinget.

Under sin periode i Stortinget hadde Stolt-Nielsen nesten daglig korrespondanse med rederiet hjemme i Haugesund. Av disse brevene går det helt klart fram at skipsaksjeselskapene går mot dårligere tider. Aksjonærer, som var blitt bortskjemte med høye utbetalinger, hadde vanskelig med å akseptere at det nå gikk mot dårligere tider.

Stolt-Nielsen så på et tidlig tidspunkt at mange av de utenlandske kontraktene burde kanselleres, men hvem skulle dekke avbestillingsgebyrene? Flere av disse håpløst dyre skipene, som var bestilt i utlandet da alt så lyst ut, ble lagt inn i aksjeselskaper hvor det var ledig kapital. Mange aksjonærer protesterte høylydt mot disse disponeringene og for å kjøpe seg fred med aksjonærene måtte selskapene ut med skyhøye aksjeutbytter. I stedet for å legge penger til side i påvente av de dårlige tidene, ble selskapene tappet for penger ved at de ble tilført skip til en høy pris i forhold til markedsverdien pluss at aksjonærene fikk godt betalt for å akseptere dette. På den måten klarte Stolt-Nielsen å tilfredsstille aksjonærene. Det skulle vise seg å bli langt mer komplisert å tilfredsstille bankene.

Børsmarkedet hadde lenge vært fallende og i september 1920 skjer det et stort kursfall som gjør både aksjonærer, banker og andre forretningsfolk nervøse.

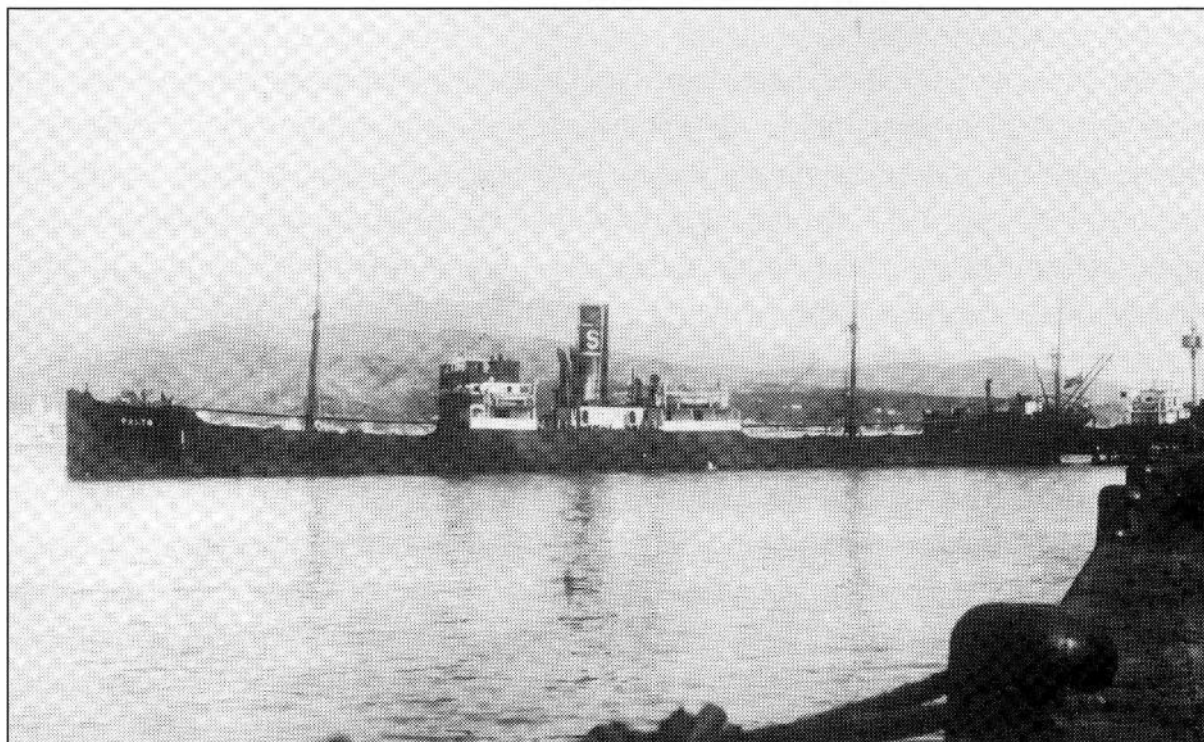
I begynnelsen av oktober 1920 mottar Stolt-Nielsen brev fra Haugesund Privatbank som gir uttrykk for at de ønsker større sikkerhet for de kausjonsforpliktelsene han har gitt til både sine sønner og til venner og bekjente. Som tidligere nevnt besto Stolt-Nielsen-rederiet på denne tid av i alt 14 skipsaksjeselskap hvor Stolt-Nielsen selv kun hadde eierandeler for mellom 10 og 33 prosent.

Stolt-Nielsen var i sine velmaktsdager en svært sjenerøs mann som hjalp mange til å bli medeiere i rederiet. Hvis folk ikke hadde penger til aksjer, lånte de penger i banken mot pant i aksjene og kausjon fra Stolt-Nielsen personlig. Da kursen på aksjer raste nedover, følte banken behov for å øke sin sikkerhet. Stolt-Nielsen måtte gi ytterligere garantier ved å la banken få pant i hans personlige verdier.

"- Ak, Herregud, er min stilling virkelig blit saa elendig," skriver Stolt-Nielsen i et brev datert 10. oktober 1920 til sin nevø og kontorsjef Sigmund Brommeland og gir uttrykk for at han er dypt fornærmet og vil si opp alle sine forretninger med banken.

Ja, stillingen var i ferd med å bli elendig for Stolt-Nielsen. I løpet av krigen

hadde han bestilt skip for over hundre millioner kroner. De fleste av disse skipene eller kontraktene var i 1920 enten videresolgt, torpedert, under bygging eller rekvirert av amerikanske myndigheter. De av skipene som ble levert rederiet i løpet av krigen, tjente svært gode penger. Verre stilt var det med de kontraktene som ennå sto ved makt da markedet brøt sammen høsten 1920. I 1917, det krigsåret hvor alt så ut til å gå til himmels, bestilte Stolt-Nielsen tolv skip på

“Balto” nr. 2 ble bygget i Newcastle i 1913 og kostet 4,1 mill.kr.

tilsammen 110.200 tdw. ved norske og utenlandske verft som skulle vise seg å gi rederiet og ikke minst konsulen selv store problemer. Seks av kontraktene gikk inn i etablerte rederiaksjeselskap hvor det var flust med penger. På det tidspunktet hvor skipene skulle ha vært levert, var markedet falt fullstendig sammen. Samtidig var kursen på dollar og pund på vei oppover med rakettfart. Stolt-Nielsen hadde derfor ikke noe annet valg enn å kansellere nybygningskontraktene. Samlet påførte disse kontraktene sine respektive selskaper et tap på 7,2 millioner kroner. Men fremdeles var det penger igjen i disse selskapene. Verre stilt var det med de seks andre skipene eller nybygningskontraktene som ikke var tiltenkt noe selskap enda. Stolt-Nielsen forsøkte å overføre noen av kontraktene til de mest solide skipsaksjeselskapene, men aksjonærene satt seg på bakbeina ettersom de fant skipene alt for kostbare og leveringstidspunktet var for usikkert. Stolt-Nielsen var imidlertid bitt av kontraheringsbasillen og hadde 60 prosent eierandel i dem og hadde tatt opp et lån for inbetaling av første termin på 2,8 millioner kroner i Bergen Kreditbank. I 1921 ble det klart at også disse

seks skipene måtte kanselleres, noe som påførte eierne et tap på opp til 900.000 kroner pr. skip. Stolt-Nielsens andel av disse kanselleringsgebyrene beløp seg til hele 3,2 millioner kroner. Han måtte låne ytterligere 250.000 kroner for å betale sin andel av kanselleringsgebyret, men nå forlangte banken pant i fast eiendom som sikkerhet. I jobbtiden kunne rederen låne millionbeløp i bankene med aksjer i rederiselskapene som eneste sikkerhet. Nå var tidene snudd og motvillig måtte konsulen pantsette sitt hus og sine eiendommer i Haugesund og landeiendommene i Tysvær.

Men det var ikke bare hans egne spekulative forretninger som påførte han store tap. Stolt-Nielsen hadde også kausjonert overfor et hundretalls personer i Haugesund for større og mindre beløp i forbindelse med at rederiet i perioden mellom 1915 og 1917 dannet aksjeselskaper og inviterte utenforstående til å tegne aksjer. De som ikke hadde penger til å tegne aksjer i selskapene til Stolt-Nielsen, fikk som regel låne penger i en av de mange bankene i Haugesund på den tiden hvor rederen stilte seg som kausjonist og sa at han garanterte at vedkommende aksjonær skulle være i stand til å betale sitt lån. De fleste av Stolt-Nielsens rederiaksjeselskaper var rause med sine aksjeutbytter og Stolt-Nielsen hadde nok forestilt seg at de aksjonærene som hadde tatt opp lån for å kjøpe aksjer, benyttet de store utbyttene de fikk til å betale ned på sine aksjelån. Men i stedet for å betale ned på sine lån, tok mange av aksjonærene og kjøpte enda flere aksjer til enda høyere kurs. Da markedet brøt sammen i 1920, falt aksjene dramatisk i verdi, mens lånenes verdi forble uendret. Det var slike tilfeller av kausjonsforpliktelser som var med å knekke den tidligere så bunnsolide privatøkonomien til Stolt-Nielsen.

I tillegg til det personlige kjempetapet på over tre millioner kroner på grunn av kanselleringsgebyrene i 1921, kom et annet stort tap det året. I sin storhetstid, da rederiet og ikke minst rederen selv sopte inn millioner av kroner i året, hadde han stilt seg som kausjonist for en venn som startet opp en ny trelastforretning i Haugesund. Sommeren 1921 gikk firmaet A/S Trælast i Haugesund dundrende konkurs og Stolt-Nielsen måtte punge ut med to millioner kroner til banken som kausjonsansvarlig. Omregnet til dagens kroneverdi tilsvarer to millioner 1921-kroner i overkant av 24 millioner 1991-kroner. Det var altså ikke snakk om småsummer som etter hvert gikk fortere ut enn de hadde kommet inn. En annen stor garanti-forpliktelse som måtte innfris kort tid etter A/S Trælast-konkursen, var i forbindelse med en engelsk 8000-tonner som han hadde kjøpt sammen med noen venner i Bergen. Stolt-Nielsen hadde garantert solidarisk for inntil 850.000 kroner til finansiering av prosjektet. Vennene i Bergen med assurandør Olaf Bøckmann i spissen, sto tom for penger da båten var klar for levering i april 1920. Disse store utbetalingene var som dundrende svingslag mot Stolt-Nielsens personlige økonomi og bankene kunne så smått begynne nedtellingen for byens største skipsreder.

Bankene visste nemlig at storrederen fra Haugesund nå var tom for kontanter,

men at det fremdeles gjensto omkring 80 vaklende kausjonsforpliktelser på til sammen 4,2 millioner kroner. Mesteparten av dette gjalt småaksjonærer som hadde deponert sine Stolt-Nielsen-aksjer i banken som sikkerhet for lån de hadde tatt opp for å kjøpe aksjer. Men bankene fikk ikke inn alle sine penger ved å selge ut aksjene de nå ble sittende med. På grunn av panikk i markedet falt aksjene langt mer i verdi enn det egentlig var grunnlag for. De fleste skipsaksjeselskapene innen Stolt-Nielsenrederiet var nemlig gjeldsfrie og tjente såpass mye penger at de så sent som i 1923 kunne betale ut aksjeutbytte. Men den depressive stemningen, som hadde lagt seg over både Norge og verden forøvrig, oppmuntret ingen til å kjøpe aksjer lenger og den eneste måten bankene øynet muligheter for å redusere sine tap var ved det vi i dag vil kalle slakting av selskapet gjennom salg av skipene.

På toppen av disse store økonomiske uttellingene i 1921, måtte Stolt-Nielsen som mange andre skipsredere i Haugesund og landet forøvrig, finne seg i redusert disponentgodtgjørelse. I de gode tidene som hadde vært, hadde rederen hevet en godtgjørelse på to prosent av selskapenes samlede driftsinntekter. Da millioninntektene rullet inn til rederiene under første verdenskrig, var det ingen av aksjonærene som beklaget seg over en for høy disponentgodtgjørelse. Så sent som i 1920 utgjorde dette 260.000 kroner for Stolt-Nielsenrederiet. Da markedet brøt sammen i 1921, satt Haugesund Rederiforening ned en komite som skulle foreslå nye disponentsatser tilpasset de dårlige tidene. Komiteens forslag var klar ut på vårparten i 1922 og resultatet var nok en skuffelse for Stolt-Nielsen som nå trengte hver krone han kunne få inn til å betale ned på sine mange gjeldsforpliktelser. Disponentgodtgjørelsen skulle reduseres ned til en fjerdepart av tidligere satser og de nye reglene fikk tilbakevirkende kraft fra og med 1921.

Men det var ikke bare disponentgodtgjørelsen som ble redusert. En enda viktigere inntektskilde for Stolt-Nielsen var kommisjonsinntektene fra befraktningsvirksomheten og assuranseforretningen. Mens meglerinntektene ble redusert fra 700.000 kroner i 1920 til 200.000 kroner i 1921, ble assuransekommisjonsinntektene redusert fra 500.000 kroner til 250.000 kroner i samme tidsrom. Og mindre skulle det bli, jo mer Stolt-Nielsen trengte penger for å holde aggressive kreditorer på avstand.

Stolt-Nielsen-rederiet hadde flere bankforbindelser. De to viktigste bankene i den vanskelige perioden han og rederiet nå sto overfor var Haugesund Privatbank og Bergens Kreditbank.

I Bergens Kreditbank satt hans personlige kontantgjeld, mens kausjonsforpliktelsene var i Haugesund Privatbank. I løpet av første verdenskrig blåste bankene opp sin forvaltningskapital, og det ble lånt ut penger over en lav sko. Da tilbakeslaget kom i 1920, rystet norsk bankvesen i sine grunnvoller og mange banker gikk overende. Bergens Kreditbank måtte i 1921 slå seg sammen med An-

dresens Bank i Kristiania under navnet Andresens og Bergens Kreditbank. (Vanligvis kalt Foreningsbanken). Denne sammenslåingen hjalp ikke stort og året etter måtte staten, Norges Bank samt fire større forretningsbanker skyte inn 50 millioner kroner i ansvarlig lånekapital for å redde banken. Innskyterne var imidlertid fremdeles redde for sine penger og både den nye Foreningsbanken og mange andre banker opplevde at folk tok ut pengene og følte større trygghet ved å gjemme pengene under madrassen. For å unngå katastrofale tilstander innen norsk bankvesen, vedtok Stortinget den 24. mars 1923 "Midlertidig lov om offentlig administrasjon av banker". I løpet av de fire første ukene etter at loven ble vedtatt av Stortinget, ble ni forretningsbanker og to sparebanker tatt under offentlig administrasjon og den 24. april samme år var turen kommet til den nye Foreningsbanken. Tidligere statsminister Christian Michelsen ble satt inn som styreformann i banken og hele den administrative ledelsen ble skiftet ut. Alle gamle innskudd ble midlertidig sperret, mens nyopprettede konti fikk statsgaranti. Rederiaksjeselskapene til Stolt-Nielsen hadde tilsammen 1,6 millioner kroner innestående i Foreningsbanken, og disse pengene ble altså fastfrosset til lav rente i lengre tid.

Som tidligere nevnt var Haugesund med sine 40-talls rederier, sildesalterier og annen spekulativ forretningsvirksomhet, en av de største jobbetidsbyene under første verdenskrig. Dette førte til at bankene i Haugesund opplevde en eksplosjonsartet vekst og det dukket også opp to nye banker i den travle, men likevel lille byen Haugesund. Den banken i Haugesund som vokste mest under første verdenskrig var Haugesund Privatbank. Fra 1914 til 1919 økte denne banken sin forvaltningskapital fra 4,9 millioner kroner til hele 93,2 millioner kroner. (SR-banks historie, Helge Nordvik). Samtlige store skipsaksjeselskaper var kunder i denne banken og Stolt-Nielsen-selskapene satt i 1921 med kontantinnskudd på tilsammen 3,34 millioner kroner. Haugesund Privatbank var byens desidert største bank i 1920 med en solid inntjening.

Men en annen bank i byen, Torvestad og Skaare Sparebank, hadde så tidlig som i slutten av 1920 fått økonomiske problemer og det førte til at folk begynte å sette spørsmålsteget ved hvor solid hele byens bankvesen var. Selv om byens aviser henstilte til publikum om å la pengene stå i bankene, begynte panikken å spre seg blant vanlige innskytere og det var spekulasjonsbank nummer en, Haugesund Privatbank som ble første offer for panikken. I løpet av 1921 ble nesten halvparten av innskuddskapitalen på 70 millioner kroner tatt ut og banken måtte bokføre store tap på skipsredere og sildespekulanter som ikke kunne gjøre opp for seg. Haugesund Privatbank og deres kunder ble "reddet" av Bergen Privatbank, som i 1921 la fram et tilbud om sammenslåing. Forutsetningen for sammenslåingen med den kriserammede storbanken i Haugesund var at innskytere med mer enn 50.000 i innskuddskapital måtte bidra med ti prosent av sine innskudd til et garantifond. Garantifondet ble en del av Bergen Privatbanks egen-

kapital og de som måtte gi til garantifondet fikk aldri pengene tilbake. Alternativet til sammenslåingen og garantifondet var konkurs, så alle aksepterte ordningen. For Stolt-Nielsen-selskapene betød dette at 341.100 kroner gikk tapt.

Men de fleste av Stolt-Nielsen-selskapene sto seg godt i de første depresjonsårene og kunne vise til store overskudd. På tross av et stort frosset bankinnskudd i Foreningsbanken og et mindre tap i Bergen Privatbank, kunne aksjonærene i Stolt-Nielsen-selskapene glede seg over samlede utbetalinger på tilsammen 10 millioner kroner.

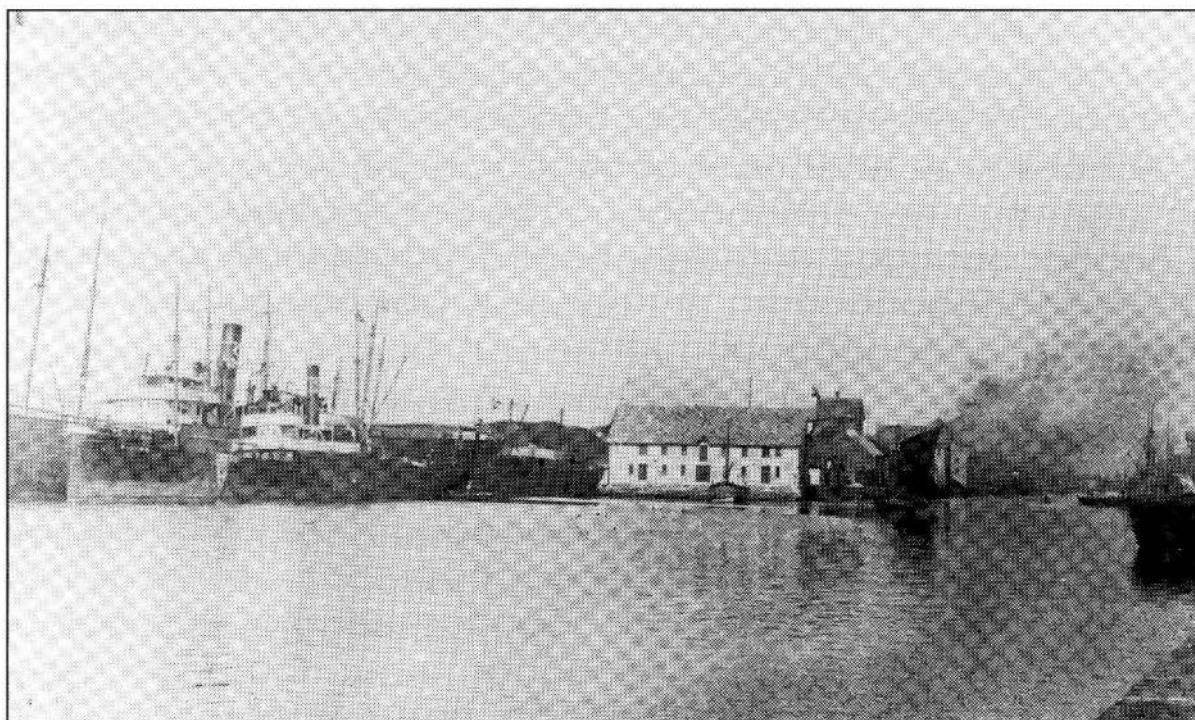
I gjennomsnitt eide Botholf Stolt-Nielsen i overkant av 20 prosent i skipsaksjeselskapene og kunne således motta rundt to millioner kroner som gikk til nedbetalingen av gjelden i Foreningsbanken. Men Foreningsbanken hadde fremdeles to millioner kroner til gode hos rederen personlig. I Bergen Privatbank gjestod det kausjonsforpliktelser for tilsammen 1,5 millioner kroner, slik at Stolt-Nielsens samlede personlige gjeldsforpliktelser i begynnelsen av 1923 var på 3,5 millioner kroner.

I 1923 går det frem av ligningsprotokollen for Haugesund at konsul Stolt-Nielsen hadde null i inntekt og 847.000 kroner i antatt formue. 847.000 kroner høres jo ut til å være et bra beløp, men dessverre for Stolt-Nielsen var ikke dette likvidier han hadde gjemt i madrassen eller som sto på en ledig konto. Men hvordan kan det ha seg at han så sent som i 1923 hadde nærmere en million kroner mer i verdier enn han hadde gjeld?

Aksjene han satt på i de ulike Stolt-Nielsen-selskapene hadde fremdeles sin verdi, men det var ingen kjøpere til en så stor aksjepost. Omregnet til 1991-kroner utgjorde gjelden hans nesten 53 millioner kroner. Var det mulig for Stolt-Nielsen på sikt kunne betale ned en så stor personlig gjeld og hadde bankene tålmodighet til å vente i flere år på pengene de hadde til gode hos den gamle stor-rederen?

Stolt-Nielsen innså tidlig at dette ville bli en håpløs kamp og den 5. juni 1923 skriver han til Bergen Privatsbanks avdelingskontor i Haugesund og ber om et lån slik at han kan kjøpe Foreningsbankens forpliktelser til 50 prosent av verdien. Ved hjelp av Bergen Privatbank, ville han altså forsøke å kjøpe opp sine gjeldsforpliktelser i Andresens og Bergen Kreditbank for 50 prosent. Skipsreder og partikollega av Stolt-Nielsen, HM Wrangell, som forøvrig også satt i direksjonen eller styret i Bergen Privatbank i Haugesund, hadde vært i Foreningsbanken og spurt om å få kjøpe gjelden for 50 prosent. Dette må han antakelig ha gjort uten styret i Bergen Privatbanks velsignelse ettersom anmodningen om lån ble avslått av Bergen Privatbank i Haugesund.

Den 10. august 1923 oppsøkte Stolt-Nielsen sin rederkollega og tidligere venn Knut Knutsen OAS på sitt feriested på Stord sammen med sine to sønner Botholf og Jacob. Det var imidlertid ingen hjelpende hånd å få fra Knutsen og i Askelandsprotokollen dagen etterpå skriver han følgende bitre kommentar:

Her ser vi noen av B.Stolt-Nielsens skip i opplag med Stoltenberg i bakgrunnen.

"Botholf, Jacob og jeg har hatt en konferanse med den mæktige mand Knutsen OAS. En selvbestaltet "høiesteret" har i Bergen avsagt min dødsdom. Jeg er dømt til at trøe ut av mit eget firma, der skal disponeres av herr Th. Norbø og er der nådigst blit mig bevilget kr. 15.000 for det første år. Doms-mændene var fhv. statsminister Michelsen på Bergens Kreditbanks vegne og de to mæktige mænd Knutsen OAS og Wrangel på Bergen Privatbanks vegne. Jeg vil nu forsøke om jeg kunde skaffe fornøden kapital til indkjøb av de i de to bankers deponerede aktier i D/S A/S "Recto" og D/S A/S "Tosto" for sammen med guttene at disponere disse selskaper. Mislykkes dette har jeg intet andet at gjøre end at si min kjære fødeby farvel da jeg der såfald intet mere har at gjøre."

Den 21. august lever Stolt-Nielsen fremdeles i spenning om sin egen fremtid og før han drar til hovedstaden igjen avslutter han Askelandsprotokollen med følgende bønn.

"Vi har tilbragt nogle deilige dage her. Gud gi, at mit arbeid for at redde noget av stumperne måtte lykkes, om ikke for min egen skyld, så for mine kjære gutters. Farvel."

Dessverre for Stolt-Nielsen kom det ikke til noe ordning for hverken han eller guttene Botholf og Jacob. Bankene hadde bestemt seg for at Stolt-Nielsen skulle tre ut som disponent av samtlige skipsaksjeselskap. Men hvordan kunne det skje?

For å kunne ekspandere raskt og ha en stor flåte som en fikk disponent-godtgjørelse for, hadde Stolt-Nielsen alltid invitert utenforstående til å bli medeiere

i hans selskaper. Han ble således sittende med minoritetsposter på mellom 10 og 33 prosent i samtlige skipsaksjeselskap. Når alt gikk framover, var alle fornøyde og initiativtakeren til selskapene satt trygt i disponentstolen. Nå var imidlertid situasjonen snudd. Det var dårlige økonomiske tider og eierne av aksjer i Stolt-Nielsen-rederiet klarte ikke å innfri sine forpliktelser. Det var altså ikke økonomien i skipsaksjeselskapene som gjorde at bankene grep inn og fratok Stolt-Nielsen disponentrollen. Faktisk var de fleste av skipsaksjeselskapene gjeldsfrie. Så sent som i 1923 tjente de fortsatt penger. Det var aksjonærenes økonomi det var noe galt med og de som ikke kunne gjøre opp for seg, fikk sine aksjer overtatt av Bergen Privatbank. I Andresens & Bergens Kreditbank hadde Stolt-Nielsen personlig deponert store deler av sine aksjer i flere Stolt-Nielsen-selskap som sikkerhet for lånet som var tatt opp i 1917 da han kontraherte de ulykksalige nybygningskontraktene. De to bankene hadde således flertall i samtlige av Stolt-Nielsen-rederiets skipsaksjeselskap og kunne derfor forlange å få overta disponentrollen.

Men hvorfor ville bankene ha ny disponent? Stolt-Nielsen hadde jo gjennom sine 32 år som skipsreder vist som en fremragende dyktig shippingmann som drev sine skip godt og som kunne vise til gode økonomiske resultater.

Antageligvis hang disponentskiftet sammen med bankenes planer om likvidasjon av selskapene gjennom salg av skip som den eneste måten bankene mente de kunne få tilbake sine tilgodehavender. Det ville jo være håpløst om den gamle rederen skulle sitte som disponent og forsøke å selge sine egne skip ettersom han tidligere hadde vist liten vilje til å gjøre det. Bankene så det derfor som mest formålstjenelig å sette inn skipsreder Theodor Nordbø, som forøvrig satt i styret i Bergen Privatbank i Haugesund og var halvbror til H.M. Wrangell som også satt i det samme bankstyret.

Det var imidlertid ikke bare Stolt-Nielsen som protesterte mot å bli fratatt styringen av sitt eget rederi. Formelt sett måtte disponentskifte opp i ekstraordinær generalforsamling i hvert av skipsaksjeselskapene og da Bergen Privatbank i Haugesund annonserte i byens aviser og forlangte fullmakter for de deponerte aksjer, ble banken møtt med en storm av protester. Lokalavisene var fulle av leserinnlegg til støtte for at Stolt-Nielsen skulle fortsette som disponent og bankene fikk gjennomgå i spaltene. Den 5. september 1923 sto følgende leserinnlegg i Haugesunds Avis som var nokså dekkende for samtlige leserinnlegg som kom inn til avisene om dette emnet høsten 1923.

"Blandt byens borgere i almindelighet og aksjonærer i særdeleshed raader den almenopfatning, at herr Stolt-Nielsen fortsat bør disponere skibene. Møt derfor personlig paa generalforsamlingene og gi eders stemme til fordel for hr. B. Stolt-Nielsen." Undertegnet Aksjonær.

To dager før de ekstraordinære generalforsamlingene hadde en av Stolt-Nielsens gamle kapteiner og medaksjonær i flere Stolt-Nielsen-selskaper, Emil Lea, innkalt til et møte for alle småaksjonærene. Fra avisreferatene går det fram at

flere hundre personer hadde møtt fram i Børsens lokaler i Haugesund for å kunne gi en felles uttalelse til bankene før generalforsamlingen. Den gamle sjøkapteinen hadde en halv times forsvarsinnlegg for sin gamle arbeidsgiver og sa blant annet:

"Som det har fremgaat av aviserne, er der blandt aksjonærene hare en mening, nemlig at man bestemt holder paa hr. Stolt-Nielsen personlig bør fortsætte som disponerende reder for selskaperne. Og det er likesaa utvedytigt, at bankernes aksjon har ingen gjenklang hos aksjonærene. Skulde imidlertid bankerne ved at øve pres paa de aksjonærer, som har sine aktier deponert, faa sit igjennom og styrte herr Stolt-Nielsen, saa skal saavel bankerne som deres interesserte vite, at dette er gjort paa trods av aksjonærflertallets mening. Og vi vil ved dette møte ialfald gi tilkjende, at man staar samlet om den mening, at hr. B. Stolt-Nielsen bør fortsætte som disponent. Man maa i denne forbindelse ikke glemme, at selskaperne staar ikke i nogen gjæld til bankerne, tvertimot, har flere av selskaperne endog mange penge tilgode hos bankerne. Men bankernes aksjon er saavidt jeg kan skjønne gjort av hensyn til hr. Stolt-Nielsens private forhold til disse."

Men selv om samtlige fremmøtte aksjonærer enstemmig bifalt en støtteerklæring til Stolt-Nielsen og forlangte at han skulle fortsette som disponent, vant det ikke gehør hos bankene. Den 12. september 1923 ble det i ekstraordinære generalforsamlinger i de 14 Stolt-Nielsen-selskapene vedtatt at Stolt-Nielsen skulle tre ut som disponent og at Theodor Nordbø skulle overta disponentansvaret.

Stolt-Nielsen befant seg i hovedstaden da aksjonærmøtet og de ekstraordinære generalforsamlingene ble avholdt. I Askelandsprotokollen hadde han lovet å aldri mer komme til Haugesund igjen, hvis ikke bankene kom fram til en ordning for ham. Nå gjorde jo ikke bankene det, men drøyt en måned etter de ekstraordinære generalforsamlingene, dukker han den 15. oktober på ny opp i fødebyen for å hilse på familie og venner. Den 17. oktober er han på sitt landsted og i Askelandsprotokollen har han skrevet det følelsesladet notatet som står som innledning til artikkelen. Stolt-Nielsen mente, som forståelig var, at banken sammen med skipsreder Knutsen og Wrangell hadde behandlet han urettferdig.

I begynnelsen av 1924 begynte bankene å selge unna Stolt-Nielsens eiendeler som landstedet i Tysvær, huset og eiendommen i Haugesund og sjøhuseiendommen Stoltenberg. Sønnen Jacob kjøpte Stoltenberg tilbake fra banken for 75.000 kroner. Huset i byen ble kjøpt tilbake av tre av barna for 100.000 kroner, mens gode venner i hovedstaden gav Stolt-Nielsen penger til å kjøpe tilbake Villa Granli og deler av de tidligere landeiendommene i Tysvær for 55.000 kroner. Tre skip ble tidlig på året solgt for tilsammen 600.000 dollar og Stolt-Nielsen skriver fornøyd at: "- min gjæld minsker nu ganske bra."

Hvis en kunne oppnå slike priser for flere av skipene, håpet Stolt-Nielsen at

B. Stolt-Nielsen var en entusiastisk jeger. Her ser vi en kronhjort han skjøt på sin jakttenedom i Tysvær

det skulle være mulig å beholde åtte av i alt fjorten skip og få til en ordning med bankene om håndtering av restgjelden. Med åtte gjeldfrie skip burde det jo være mulig å tjene såpass mye på driften at gjelden kunne nedbetales over noe få år. Men dessverre. Selv om prisene i første halvdel av 1924 var brukbare og kunne bidratt til å redusert gjelden til Stolt-Nielsen betydelig, somlet den nye disponenten og banken og fikk ikke til et salg av de tre øvrige skipene til en akseptabel pris slik at det hadde vært mulig for Stolt-Nielsen å overta resten av flåten med en lav gjeld. Salget av de tre første båtene til USA gikk sommeren 1924 over styr da det viste seg at kjøperne ikke hadde den nødvendige kapitalen. Prisene på skip sank utover høsten 1924, men ettersom de fleste skipene var gjeldfrie ville et salg samlet sett bringe inn nok penger til å dekke den personlige gjelden som mange aksjonærer hadde til bankene.

Den 24. september 1924 besluttet B. Stolt-Nielsens administrasjonsbo at hele flåten til Stolt-Nielsen-rederiet bestående av 14 moderne skip på tilsammen 69.400 dwt. skulle selges unna. To dager etter dette møtet sto følgende kunngjøring i Haugesunds Avis.

"Vil tillater oss herved å meddele at styret i B. Stolt-Nielsens administrasjonsbo i møte 24. ds. besluttet å benytte til Dem å søke solgt tonnasjen som tilhører de selskaper der disponeres av Dem. Som bekjent er B. Stolt-Nielsens

administrasjonsbo stor aksjonær i samtlige selskaper og som forholdene ligger an har det vist sig umulig å få solgt aksjene til kurser som kan være tilnærmelsesvis regningssvarende. For at avviklingen ikke skal stoppe opp, ser styret derfor ingen annen utvei enn at selskapene likvideres ved salg av tonnasjen. Det er derfor vi høfligst tillater oss å komme frem med ovenstående henstilling." Ærbødigst Styret for B. Stolt-Nielsens administrasjonsbo.

Meldingen om likvidasjon av byens største rederi vakte oppsikt ikke bare i Haugesund, men faktisk over hele landet. Stolt-Nielsen-rederiet utgjorde den gang nesten en tredjepart av byens flåte på 240.000 dwt. og sysselsatte 400 sjøfolk fra Haugesund og omegn. Skipene var gjeldfrie og betalte både utbytte til eierne og bidro med betydelige skattebeløp til kommunen. Folk hadde derfor vanskelig å forstå hvorfor Stolt-Nielsen-rederiet skulle likvideres og byens aviser skrev hver eneste dag om forholdet. I ettertid er det interessant å se hvor ulikt avisene så på denne saken. Venstreorganet Haugesunds Avis og Arbeiderpartiavisen Haugesund Folkeblad støttet opp om Stolt-Nielsen og tok avstand fra likvideringen av rederiet, mens Høyreavisen Haugesund Dagblad forsvarte administrasjonsstyret og banken.

"Man spurte og med rette hvem som stod ansvarlig for dette anslag mot byens næringsliv, mot de hundreder av sjøfolk og funksjonærer som hadde sitt levebrød i selskapet, mot byens skatteinntekter og mot aksjonærene", skrev Haugesunds Avis og mente at byens befolkning hadde krav på å få greie hvem som sto bak.

Haugesund Folkeblad pakket ikke inn sine meninger i bomull og skrev på lederplass at de mente det var de to direktørene i Bergen Privatbanks avdeling i Haugesund, skipsreder Knut Knutsen OAS og skipsreder HM Wrangell som sto bak. Da Knutsen i november 1924 kjøpte den elleve år gamle 11.000-tonneren D/S "Balto" for 1,45 millioner kroner, som han i 1929 bygde om til hvalkokeriet "Syderøy", hadde Folkebladet følgende overskrift:

"Plyndring av Stolt-Nielsen rederiene - Balto solgt til Knutsen". Avisen sa tydelig fra hva de mente om Knutsen og skrev blant annet at:

" - Forretning er forretning, men det er enkelte gange det lukter ilde av den fremgangsmaate som brukes."

Stolt-Nielsen kunne nok ikke annet enn å si seg enig i denne beskrivelsen. Han forlot Haugesund tre dager før administrasjonsstyrets beslutning om å selge skipene, så vi har ingen umiddelbare kommentarer fra hans penn. Lørdag den 8. november 1924 er han imidlertid atter på plass på landstedet hvor han har følgende kommentar til de siste måneders hendelse i Askelandsprotokollen:

" Hensikten med min vestlandsreis denne gang var om mulig at forsøke at få långivelse av de i bankerne deponerte aktier i mine 6 mindste selskaper til så nogenlunde rimelige priser, at jeg muligens kunne få dannet et AS med den nødvendige kapital til overtakelse av aktierne. "Balto" blev solgt for

to uker siden til 1.450.000,- til min "elskede" ven og "velynder" Knut Knutsen OAS, uagtet jeg hadde tilbudt høiere pris for skibet. Håndgivelsen fik jeg ganske rigtig, men prisen for aktierne var i den grad uforskammet dyr at man kan bygge nye skibe til billigere pris. Der er da for mig intet andet at gjøre end at gi op tanken på at få beholde noget av det jeg selv har været "far" for.

Før jeg igjen drar østover vilde jeg jo imidlertid gjerne se indom her til mit kjæreste sted, men det blir kun et kort ophold og når jeg så igjen kan komme hertil, det vet alene Gud. Når disse velvillige mennesker - jeg tillater mig at kalde dem "roudyr" - der er sat til at styre med mine affærer behandler mig som de hittil har gjort, ødelægger mit ca. 40 år gamle livsværk uten noget som helst hensynstagen, så har jeg intet mere at bestille i fødebyen, hvor jeg nu - jeg ikke længer er istand til at strø penge ut til alle sider, til alle gode formål - forstår at jeg er tilovers."

Haugesund Dagblad, som forøvrig ble eiet av blant annet de to nevnte skipsredere Knutsen og Wrangell, mente at de andre avisene var hysteriske når de omtalte likvidasjonen av Stolt-Nielsen-rederiene. På lederplass skrev Haugesund Dagblad den 30. september.

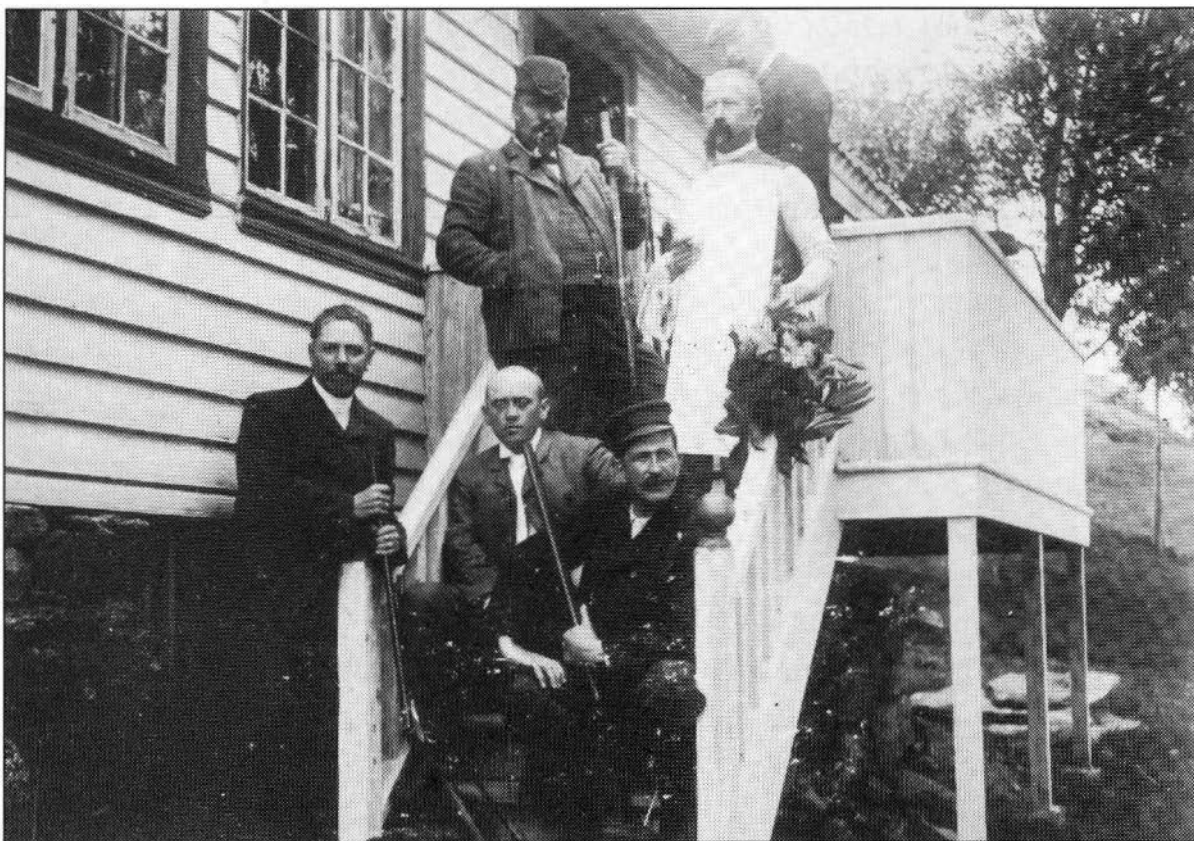
"Man maa imidlertid ha lov til aa tro at naar de ansvarlige mænd som sitter i administrasjonsstyret har fundet det nødvendig aa handle som de har gjort, saa maa de ogsaa ha hat vegtige grunde for det."

På lederplass neste dag tar Haugesunds Avis og gir sin konkurrent verbale ørefiker så det suser etter og beskylder redaktøren for å skrive med påholden penn.

"Hvad har Haugesund Dagblad gjort i den anledning? Har bladet søkt å avverge katastrofen for selskapet? Har det henstillet til rette vedkommende å finne midler til en rimelig løsning? Det eneste bladet har gjort er å vrøgle op om valgagitasjon og annen idioti, det har endog søkt å dekke over og forsvare, og har ikke hatt et eneste godt ord å si om den mann som bladet tidligere har hevet til skyene, men som nu står igjen ribbet for alt han i årenes løp har bygget op. Det er Haugesunds Dagblads fortjeneste av denne sak".

Slik drev byens aviser i flere måneder og kastet de groveste beskyldninger mot skipsredere, banksjefer og hverandre.

Etter flere års motgang, var Stolt-Nielsen nå tydelig motløs og var i ferd med å gi opp som skipsreder og forretningsmann i en alder av knappe 62 år. I tillegg til hans egen situasjon, hvor han fra å være en styrtrik mann nå sto uten penger, følte han også stort ansvar for de to sønnene Botholf og Jacob, som var tiltenkt å overta rederiet og som hadde tatt sin utdannelse i den retning. Men på et tidspunkt da alt så som mørkest ut, ser det ut til at Christian Michelsen i Andresens og Bergen Kreditbank skjønnte at de hadde vært for hard mot den gamle storrederen fra Haugesund. I desember 1924 fant banken ut at Stolt-Nielsen skulle få lov til å kjøpe D/S A/S "Facto" som eide det tre år gamle lasteskipet "Facto" på

Enda et jaktbilde fra Villa Granli. B. Stolt-Nielsen sittende nederst i trappen med skipsreder Knut Knutsen O.A.S. ved sin høyre side.

2.500 dwt. Stolt-Nielsen måtte betale 740.000 kroner for selskapet, men betingelsene for overtakelse var såpass imøtekomende at han anså dette som et ørlite tegn til velvilje fra en ellers så hardhendt kreditor. Stolt-Nielsen fikk nemlig et større lån fra banken slik at han var i stand til å kjøpe tilbake skipsaksjeselskapet Facto.

I forbindelse med overtakelse av Facto, ble selskapet B. Stolt-Nielsen & Sønner A/S opprettet hvor sønnene Botholf og Jacob hadde 25 prosent hver, mens sjefen sjøl, konsulen, satt med 50 prosent. Det nye disponentselskapet tok også over de gamle selskapene som hadde drevet med forsikring og megling og Stolt-Nielsen var dermed "back in business", selv om det var i beskjeden målestokk. Den 17. januar 1925 er han atter på plass i Tysvær og i protokollen har han følgende kommentar:

"Det er i anledning start av det nye firma B. Stolt-Nielsen & Sønner A/S i forbindelse med overtakelse av disponeringen av A/S D/S "Facto" vi denne gang er kommet. Der er fra Bergens Kreditbanks side synlige tegn til velvilje mot mig og det er ved god hjelp fra denne banks side at overtakelsen av selskapet kan ske. Mine "venner" i banken her er fremdeles umulige. De synes ikke at jeg endnu har lidt nok."

Så sant så sant. Bankene hadde på langt nær tenkt å gi slipp på Stolt-Nielsen på

en god stund ennå og imens ble den gamle storrederen bare fattigere og fattigere. En ting er å være fattig fra fødsel til grav og ifinne seg en slik hard skjebne. En annen ting er det å ha arbeidet seg opp til de høye tinde og vært byens rikeste mann gjennom mange år, for å så å styrte ned i den dypeste avgrunn. Om han hadde slitt tungt økonomisk de siste tre-fire årene, skulle det bli enda trangere og bankene viste få tegn til å gi han fred. Det vil si, i følge han selv var Andresens & Bergens Kreditbank blitt litt mer medgjørlig. Ja, faktisk skulle banken eller rettere sagt Christian Michelsen ha kommet på bedre tanker i januar 1925. I forbindelse med at den forhenværende statsministeren døde sommeren 1925, skriver Stolt-Nielsen følgende interessante notat den 12. september i anledning at "Det er to år siden man så hensynsløst berøvet mig disponeringen over mine 14 D/S selskaper."

"Statsminister Michelsen er nu desværre død, men inden han "himlet" var han kommet til sandhets erkjennelse, idet han med rene ord sa til mig, at han nu forstod at jeg var blit uretfærdig behandlet og han lovet med hånd og mund at jeg skulde få opreisning. Det hørtes jo bra ut. Dette var i januar - den 16 de - men så blev han desværre syk og han rak derfor ikke at opfylde sit løfte."

Vedtaket om å likvidere Stolt-Nielsen-selskapene stoppet ikke opp selv om Michelsen døde. Tvert i mot. Etter hans død ser det ut til at Bergen Privatbank i Haugesund tok hele styringen med administrasjonsboet og i løpet av 1925 og 1926 ble mesteparten av skipene solgt ut til stadig synkende priser. Ved begynnelsen av 1927 disponerte administrasjonsboet fremdeles tre skip. Det kostet administrasjonsstyret rundt 65.000 kroner i året å drive restene av Stolt-Niensen-rederiet og B. Stolt-Nielsen & Sønner tilbø seg å drive skipene til rundt halve prisen. Men bankene ville ikke høre snakk om noe slik. Salget av skipene gav ikke full dekning av Stolt-Nielsens personlige gjeld og i stedet for å imøtekomme rederens bønn om en akkord, forsøkte Bergen Privatbank avdeling Haugesund å undersøke mulighetene for å ta fra han villaen i hovedstaden. Klokkelig nok hadde Stolt-Nielsen overført huset og en del verdier som malerier og sølvtøy til sin nye kone, men banken gav seg ikke før de hadde fått en juridisk betenkning om at det var umulig å omstøte en slik overføring.

Administrasjonsstyret fikk imidlertid omstøtt et fond på to million kroner som Stolt-Nielsen hadde overført til sine barn av første ekteskap som et slags forskudd på arv. Pengene sto på en konto i Bergen Kreditbank og ettersom Stolt-Nielsen ikke kunne gjøre opp for sine gjeldsforpliktelser, hadde banken, eller rettere sagt administrasjonsstyret, tatt pengene til dekning av gjeld. Det var derfor ingen av de åtte barna som noen gang fikk nyte særlig godt av den store formuen faren deres bygde opp gjennom sine nærmere 40 år som forretningsmann.

De to første driftsårene for det nye disponentselskapet gikk noenlunde bra og det gav mot til innkjøp av flere skip. Stolt-Nielsens filosofi var at den eneste måten han kunne få ned sin personlige gjeld var ved å øke inntektene. Dette

kunne han få til hvis disponentselskapet fikk inn flere skip. November 1926 kjøper D/S A/S Facto inn "Pluto" for 400.000 kroner, hvorefter disponentselskapet måneden etter tar initiativ til dannelsen av et nytt damskipsaksjeselskap som kjøper inn en seks tusen tonner for 475.000 kroner. Det nye skipet får navnet "Balto" etter at den forrige "Balto", som tidligere nevnt, ble kjøpt av skipsreder Knut Knutsen OAS. Den 13. desember 1926 ble det avholdt konstituerende generalforsamling i det nye selskapet og den nødvendige minimumskapitalen ble tegnet. Men det var ikke like lett å tegne aksjekapital nå som tidligere og den gamle rederen og hans to sønner måtte jobbe hardt for å få inn nok aksjekapital. Aksjonærene i både Facto og det nye Balto skulle få svært liten glede av sine investerte penger. I 1926 og 1927 var samtlige skip forfulgt av uhell og det var vanskelig å få regningssvarende laster. De to sønnene drev rederiet fra familiens privatbolig i Haugesund. Konsulen satt i hovedstaden, som nå hadde fått navnet Oslo, og gav gode råd og oppmuntringer gjennom hyppig brevveksling. Store deler av denne brevsamlingen er tatt vare på. Brevene gir et interessant bilde av hvor hardt det ble arbeidet for å gjenreise rederiet og hvordan den stadige motgangen og mangelen på penger gir seg utslag i irritasjon mellom han som satt i Oslo og sønnene som satt i Haugesund.

Når motgangen er som størst og flere skip blir utsatt for havari, er det nærliggende å tro at de fleste redere ville krysse fingrene for at skipet går ned uten hensyn til mannskapet. I et brev datert 14. januar 1928 gjennomgår konsulen alle uhellene de tre skipene har vært utsatt for de siste to årene, men kommer med følgende slutning:

"Ja, jeg er ganske enig i, at hvis kun folkene kunde blit bjerget, maatte skibet sa inderlig vel gaat al kjødets gang. Det ville rettet adskillig paa finanserne og rigtig deilig skulle det været, det er sikkert. Der er sikkerlig redere, som i et saadant tilfælde vilde sagt: Til helvete baade med skib og folk, men det til-taler ikke mig."

Selv om "Balto" var nær på å bli kondemnert i 1927, ble det berget og slept til nærmeste verksted for reparasjon. Skipene var forsikret, men rederiet tapte likevel penger på å ha skipet uvirksomt i fem måneder. 1929 er et litt bedre år hvor de tre skipene seiler inn såpass mye at aksjonærene i Facto for første gang på lenge kunne motta utbytte. Ved inngangen til det nye ti-året hadde krakket på New York-børsen oktober 1929 satt sine spor, og ved utgangen av 1930 må samtlige skip i opplag. Rederiet delte sjebne med mange andre lokale redere. Da de tre Stolt-Nielsen-skipene gikk i opplagsbøylene i november 1930, var omtrent halve haugesundsflåten uvirksom og lå i opplag.

Etter et halvt år i opplagsbøylene, fikk skipene kortvarige og mindre lønnsomme certepartier og både konsulen og hans to sønner i rederiet levde fra hånd til munn. Disponentselskapet var i konstant pengenød, men etter at skipene gikk i opplag senhøstes 1930 ble pengemangelen krisepreget hvor det ikke var penger til betaling av forsikringer og lønninger. Ingen banker var villig til å gi

disponentselskapet ytterligere kreditt og som en siste utvei, ble det tatt opp et lån i et av konsul Stolt-Nielsens egne legater. I sine velmaktsdager ble det i årene fra 1913 til 1921 gitt åtskillige millioner kroner til legater og gaver fra Stolt-Nielsen. I et dokument konsulen etterlot seg datert juli 1922, har han laget en oversikt over "mit bidrag til at gjøre livet lyst og godt for et utalligt antal personer fra Nordcap til Lindesnæs og utenlans andraget til den vakre sum av tolv millioner kroner. N.B. Mange og tildels større gaver er ganske sikkert glemt notert."

Stolt-Nielsen var en svært raus person den gangen han hadde økonomi til å dele rundt seg med penger. I dette dokumentet vises det til at han delt ut i alt tolv millioner kroner. Dette beløp må nok reduseres med syv-åtte millioner kroner ettersom mange av de pengene han har ført opp, er gitt til sine barn som et slags forskudd på arv, overføringer av penger til sin nye hustru eller han førte opp sine kausjonsforpliktelser som gaver. Men likevel. Det er ingen tvil om at storrederen fra Haugesund gav betydelige pengebeløp til alt fra utslitte husmødre til rekreasjonsopphold, sjøfolks aldershjem i Haugesund, en trengende bonde-mann til nytt hus eller til utenlandske formål som tyske barnehjem, nødlidende i Belgia eller Den norske klubb i Paris. Stolt-Nielsen mottok flere ordensbånd på grunn av sin gavmildhet til veldeige formål i utlandet. Den gamle stor-rederen hadde nok sans for slike dekorasjoner og i 1921 forsøkte hans kone Astrid å få Kongen i statsråd til å tildele Stolt-Nielsen en St. Olavsorden. I begynnelsen av 1921 skrev hun flere brev til tidligere statsråd Wollert Konow i Bergen og anmodet statsråden bidra til at Stolt-Nielsen fikk en St. Olavsorden. På den tiden var det vanlig at folk beholdt sine titler som for eksempel statsråd eller statsminister helt til sin død og både Konow og Michelsen må hatt autoritet til å påvirke de rette personene når det gjalt ordenstildelinger siden hun henvendte seg til dem så sent som i 1921. Første anmodningsbrev ble sendt 19. februar 1921. Da den tidligere statsråden ikke lot høre fra seg, skrev fruene på nytt den 6. mars samme år. Da hun innså at en St. Olav kunne bli vanskelig å få, ba hun om en annen medalje til sin mann som hun kalte Stolt.

"Det ville falle lettere å skaffe Stolt Borgerdådsmedaljen i gull enn St. Olavsorden da jeg er bange for at Statsminister Michelsen måtte ha noget i mot Stolt siden han forlengst ikke er blitt tildelt St. Olav."

Men heller ikke dette brev ble besvart og i et foreløpig siste brev om en ordenstildeling skriver hun den 15. april samme år.

"Jeg mener Statsråd, at er det nogen steder en Olavsorden er på sin rette plass, så er det på Stolts bryst. Ettersom han har i år den 16. mars jubileum som norsk skipsreder og samtidig 35 års jubileum som forretningsmann, falt den tanke meg inn at en slik æresbevisning ville glede han." Skrev altså fruene og viste til det hun kalte Stolts enestående borgerånd som ingen regjerings-medlemmer kunne ha unngått å legge merke til.

(Brevene kommer fra brevsamlingen på Universitetsbiblioteket i Oslo)

*Her ser vi B. Stolt-Nielsen (t.v.) en fin sommerdag på
besøk hos sin gode venn Steffen Staalesen (nr.5 f. v.) på
landstedet på Stord.*

Muligens den godeste Astrid henvendte seg til gal person. Wollert Konow hadde ikke vært minister siden 1905 og statsminister Christian Michelsen var statsminister fra 1903 til 1907 og satt i 1921 i Bergen og styrte sitt rederi. Tross iherdige forsøk fikk nemlig Stolt-Nielsen hverken en St. Olavsorden eller en Borgerdådsmedalje i gull.

Den gaven som haugesunderne i dag forbinder med konsul Stolt-Nielsen er statuen "Fiskerne"; en relativt beskjeden gave på 31.000 kroner som ble foræret i mai 1920. Stolt-Nielsen gav imidlertid langt større gaver enn som så til byen. I hans gavmilde år fra 1913 til 1921 gav han nærmere 700.000 kroner til ulike formål i sin fødeby og Tysvær hvor han hadde landsted.

Men alle legatene som ble tildelt, var ikke blitt tinglyst og det var derfor teoretisk mulig for Stolt-Nielsen å disponere midlene som han selv ville. Sønnene hadde flere ganger antydnet overfor sin far at det var mulig å låne penger i disse legatene, noe faren hadde motsatt seg på det sterkeste. Men nå var selskapet så langt nede at en var simpelthen nødt til å ta opp lån i legatet for sjømenns vel på 20.000 kroner. Legatet var på 100.000 kroner og etter mange betenkninger gikk konsulen med på å låne fra legatet.

"Et saadant lan maa jo ikke bli langsiktigt, hvorfor jeg tilføiet, "tilbakebetaling saasnart ske kan efterat skibet kommer ifart". I dette formoder jeg

ogsaa dere er enige. Jeg haaper, at dette nu gaar iorden, saa dere kan komme ut av denne kattedepinen paagrund av manglende kontanter. Og saa faar vi haape, at der ikke vil komme at bengaa altfor lang tid, inden baade "Balto", "Facto" og "Pluto" kan komme i god og lønsom fart igjen."

(Brev datert 9. januar 1931 til Jacob og Botholf jr. i Haugesund fra faren i Oslo).

Rederiet var i en fortvilet situasjon og konsulen hadde hatt motgang og slåst med sine kreditorer i snart ti år nå. Brevene som månedelig gikk mellom disponentselskapet i Haugesund og styreformannen som satt i Oslo og gav gode råd, bærer preg av en desperat pengenød. Pengene de nå lånte av sitt eget legat ble først tilbakebetalt etter mange år og konsulen er dypt fortvilet over både at han har lånt av dette legatet og for å ha "forledet folk at sette penger i våre fortak". I Haugesund satt de to sønnene og forsøkte å gjøre så godt de kunne og sendte sin far 500 kroner hver måned i leie for huset i Haraldsgata, men utover i 1932 er det så lite penger i rederiet at husleien settes ned og den uteblir flere ganger. Den forhenværende stortingsrepresentanten og storskipsrederen, som tidligere likte å strø om seg med penger og ha et stort personlig forbruk, var nå helt på bunnen. Etter hvert som pengenøden blir større, øker anklagene mot de to som sitter i Haugesund og driver rederiet etter beste evne og det hele kulminerer da han i januar 1934 truet sine to sønner med advokat. Uoverensstemmelesen gjalt noen spørsmål om hvor enkelte småpenger hadde tatt veien og hvorfor guttene ikke besvarte hans brev hurtig og grundig nok.

Høsten 1933 var pengemangelen så akutt at det var ingen vei utenom salg av ulykkesskipet "Balto", som påførte både kreditorer, aksjonærene og disponentselskapet tap. De to gjenværende skipene var også forfulgt av uhell. I desember 1933 hadde endelig "Facto" fått en verdifull trelast fra Canada som kunne gitt rederiet hardt tiltrengte kontanter. 30 sjømil fra lastehavnen må imidlertid "Facto" snu på grunn av isproblemer og en gevinst blir snudd om til et stort tap. "Pluto" blir tilbakelevert fra et lengre timecharter fordi kullforbruket var større enn forutsatt og begge skipene går på ny i opplagsbøylene. På ny henvender guttene i Haugesund seg til sin far og ber om han kan skaffe et nytt lån på 20.000 kroner, men får et kontant nei i retur med den enkle begrunnelse at han ikke har penger. Å på ny låne penger fra legatet var totalt utelukket ettersom det forrige lånet ikke var betalt tilbake. Ja, det var ikke engang betalt renter av lånet.

Som tidligere nevnt var det ikke lett å skaffe nye aksjonærer da B. Stolt-Nielsen & Sønner A/S startet opp i januar 1925 og da rederiet utvidet senere. Men takket være sine mange venner, klarte konsulen å overtale de av sine venner som fremdeles hadde penger til å sette til dels betydelige beløp i skipene. Skammen over å ha påført sine venner et økonomisk tap, bidro også til den bitre tonen som var i brevene mellom far og sønner. I et brev datert 27. mai 1934 skrevet på Villa Granli i Tysvær, skriver faren følgende til sine to sønner i byen.

"De pengene jeg satt i dette glimrende foretagende, blev jo særdeles vell an-

vendte. Selv tapte jeg ett meget vakkert beløp, men jeg ærger mig ikke saa meget over mitt eget tap som over, at jeg forledet flere av mine venner til at være med på foretagendet, har jeg hittil kun truffet minister Eyde og grosserer Larsen. Jeg har skammet mig som en hund like over for disse, hvem jeg nesten ikke har turdet se i øinene. Det var mig disse og de fleste andre ville hjelpe og saamen ikke dere, hvem de saa at si ikke kjendte engang."

Etter over ti år med konstant motgang, var den nå 71 år gamle Stolt-Nielsen nedbrudt og bitter. Livet i hovedstaden nesten pengelens ble ikke til å holde ut og etter hvert som han ble eldre ble han stadig mer humørsyk. Stolt-Nielsen og hans nye familie fortsatte imidlertid å bo i sin store villa i Thomas Heftyesgate og han beholdt stilen utad som forhenværende storskipsreder. Mange fattige fra Haugesund, som husket Stolt-Nielsens generøsitet fra hans velmaktsdager, var ikke klar over hvor trangt rederen satt i det økonomisk og forsatte derfor å henvende seg til ham med bønn om økonomisk støtte eller hjelp til arbeid. Stolt-Nielsen likte å hjelpe folk den gangen han hadde anledning til det og han tok det som et stort personlig nederlag da han i sine tunge økonomiske tider måttet si nei til de mange som ba om hans hjelp. Han tok det faktisk så tungt at hans kone en gang fant han gråtende i sitt arbeidsværelse med en revolver i hånden klar til å ta sitt eget liv.

Følelsen av å være fattig og at han hadde mistet grepet med å ha hell i forretninger, gjorde at han i sine brev skriver om lengselen tilbake til sin fødeby og ikke minst sitt landsted i Tysvær. Hvert eneste år etter han flyttet til hovedstaden, hadde han vært på sitt landsted både titt og ofte, men fra begynnelsen av tretti-årene blir oppholdene lengre og lengre. November 1934 reiser han mer eller mindre for godt fra hovedstaden og flytter ensom inn til sitt landsted. Mens konsulen tidligere omtalte saker i forretningslivet som opptok hanm i Askelandslandsprotokollen, ser det ut til at han fra nå av har mistet mye den tidligere gløden og interessen for firmaet og vier nå sin oppmerksomhet til en liten hønse- og andeoppdrettsfarm han har fått anlagt. Fjærkreholdet var i beskjedent omfang, men det var en kjærkommen aktivitet for han. Mens spenningen tidligere besto i å slutte sine mange skip til gode rater, besto spenningen nå i å telle hvor mange egg hønene og endene klarte å legge hver dag. I samme grad som han tidligere omtalte sine skip og var engstelig for at noe skulle tilstøte dem, hadde han nå omsorg for sine atten høns og seks ender og skriver om deres tilstand og produksjon hver eneste dag i sin protokoll.

Etter halvannet år i Tysvær, drar han den 11. mai 1936 en kort tur over til Oslo for å hilse på familien. Allerede den 6. juni, etter kun tre uker i hovedstaden, er han på plass igjen på Askeland og skriver blant annet følgende om sitt opphold i Oslo.

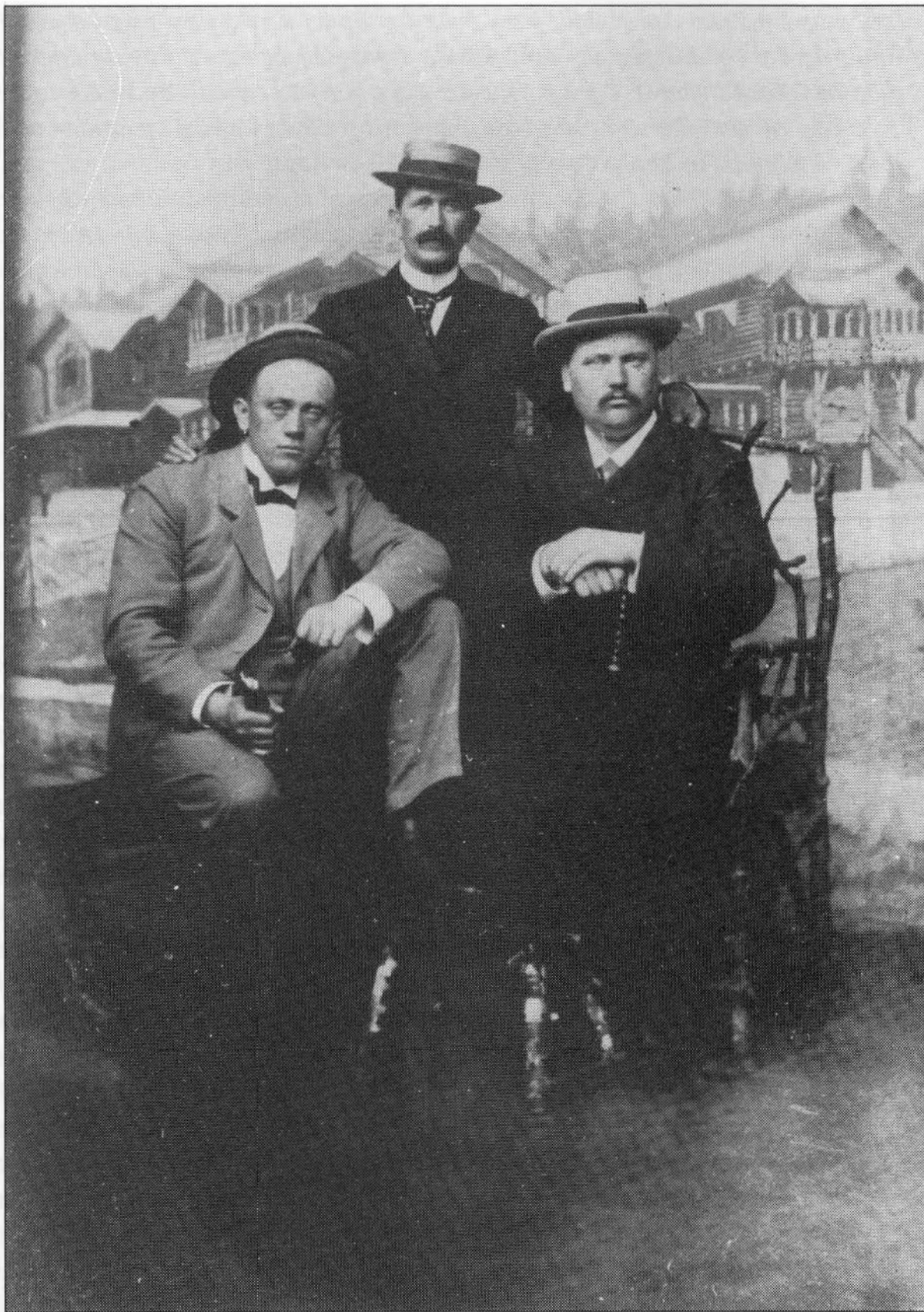
"Jeg reiste fra fødebyen den 13. mai med S/S "Dronningen", kom til Oslo 15 de aften klokken 11 efter en deilig sjøtur i det mest vidunderlige veir og blev

på kaien møtt av Astrid, Lill, Jens, Fritz og Wilhelm. Det var jillt at se disse mine kjære og da spesielt min elskede vakre Lill igjen og rart var det at komme tilbake efter 1 1/2 års fravær. Efter kort ophold i hovedstaden forstod jeg, at det ville være umulig at leve livet videre der øst og under mitt korte opphold der, længtet jeg tilbake hertil hver dag."

Etter tre uker sammen med sin familie i hovedstaden, drar han 5. juni for siste gang i sitt liv fra Oslo tilbake til fødebyen og sitt kjære landsted i Tysvær og sin lille hønse- og andefarm. Av dagboken går det fram at den nå 74 år gamle mannen forlengst hadde ifunnet seg med sin sjebne, og det ser faktisk ut som han storkoser seg inne på sitt landsted med noen få høner og ender og en liten katt og en stor hage med bær og frukt. Nesten daglig har han besøk av sine barn og barnebarn og sine venner i Haugesund og han gir uttrykk for å leve noen lykkelige dager.

Men i midten av oktober 1936 blir han alvorlig syk og det må skaffes lege fra byen. Venstre legg er helt livløs og han har store smerter i foten. I lengre tid har han planlagt å reise til Oslo i anledning datteren Lills 16-årsdag og hennes konfirmasjon i desember. Den 28. oktober drar han fra sitt landsted og sin lille hønsefarm for siste gang i sitt liv. Planen var at han skulle videre med hurtigruten, men det venstre ben slo seg på ny vrang og han ble liggende i sitt gamle barndomshjem i Haugesund. Plagene i den venstre foten slo seg ut i en koldbrann og han hadde store smerter. Hans lege forlangte at venstre fot måtte amputeres over kneet hvis han skulle overleve. Konsulen svarte da at han heller foretrakk å dø hel enn stykkevis og delte og ingen klarte å få overbevist han. De klarte heller ikke å overtale han til å bli innlagt på sykehuset og de siste ukene av hans liv våket den nærmeste familien i Haugesund over ham. Hans kone Astrid og datteren Lill kom også over til Haugesund og ville ta del i stellet av Stolt-Nielsen. Etersom det i flere år hadde vært et anspent forhold mellom ekteparet og han hadde flyttet fra henne, motsatte barna i Haugesund Astrids ønske om å ta sin mann til et sykehus i Oslo. De to langveisfarende måtte derfor nøye seg med å ta et siste farvel og returnere til hovedstaden.

I Haugesund ryktes det fort at Stolt-Nielsen var alvorlig syk og lå for døden i sitt gamle barndomshjem i Haraldsgata. Mange eldre sjøfolk møtte opp både morgen og kveld for å høre hvordan tilstanden var og mange ba også om å få et siste ord med den døende hedersmannen. Men konsulen var nå så svak at han ikke kunne ta i mot folk. Natt til 27. desember 1936, i en alder av nesten 74 år, sovnet Botholf Andreas Stolt-Nielsen inn for godt. Budskapet om hans død vakte sorg i Haugesund og de lokale avisene skriver om at hele byen flagger på halv stang. Stolt-Nielsen ble gravlagt på årets siste dag og avisene skriver om en enestående stor deltakelse av sørgende bysbarn. Konsulen hadde gitt beskjed om at han ikke ønsket kranser til sin begravelse, men det blir meldt i avisene at kisten var dekket med et vell av blomster og blant de mange vakre store kranser var en

*B.Stolt-Nielsen (i midten) sammen med skipsreder Knut
Knutsen O.A.S. (t.v.) og sildakongen personlig Steffen
Staalesen.*

fra H.M. Kong Haakon.

Til tonene av Chopins sørgemarsj ble kisten båret ut av barndomshjemmet i Haraldsgata og til gravstedet et stykke utenfor byen. Kisten ble båret av Stolt-Nielsens gamle kapteiner. Langs hele veien var det møtt frem tett med folk som ville vise Stolt-Nielsen den siste ære. Avisene i Haugesund og landet forøvrig brakte en rekke minneord om byens store sønn. Haugesunds Dagblad, som i forbindelse med valgkampen i 1918 løftet Stolt-Nielsen opp i skyene for senere la han falle fritt da han i 1923 ble tatt under administrasjon, hadde følgende vakre minneord som kortfattet karakteriserte storskipsrederen fra Haugesund:

"Han var optimist og kanskje også en sjangsespiller, men han delte sin lykke med alle og han gav fordi han følte gleden av å gi."

Kilder:

Erik Kongshavns bok om sin bestefar; B. Stolt-Nielsen

Reidar Østensjø: Haugesund 1835-1895 bind 1

Fem protokoller fra landstedet Granli fra 1910 til 1936

B. Stolt-Nielsens korrespondanse med kapteiner, forretningsforbindelser og sine barn.

25-års jubileumsbok for Haugesund Rederiforening
av Trygve Kongshavn